

"Ženom se ne postaje. Ženom se rađa." Degradiranje ženina dostojanstva uzrokovano razdvajanjem pojmova "spol" i "rod"

Miličić, Matea

Master's thesis / Diplomski rad

2022

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **Josip Juraj Strossmayer University of Osijek, Catholic Faculty of Theology in Đakovo / Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Katolički bogoslovni fakultet u Đakovu**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:120:904508>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-11-17**

Repository / Repozitorij:

[Repository of the Catholic Faculty of Theology](#)

SVEUČILIŠTE JOSIPA JURJA STROSSMAYERA U OSIJEKU
KATOLIČKI BOGOSLOVNI FAKULTET U ĐAKOVU

„ŽENOM SE RAĐA. ŽENOM SE NE POSTAJE.“

Degradiranje ženina dostojanstva uzrokovano razdvajanjem pojmova „spol“ i „rod“

Diplomski rad

Mentor:

Izv. prof. dr. Stjepan Radić

Sumentor:

Dr. sc. Suzana Maslač

Student:

Matea Miličić

Đakovo, 2022.

Sažetak

„Ženom se rađa. Ženom se ne postaje.“ Degradiranje ženina dostojanstva uzrokovano razdvajanjem pojmova „spol“ i „rod“

Ovaj rad se bavi temom ženinog dostojanstva i njenog položaja u društvu od samih početaka ljudske civilizacije pa do današnjih dana kada je ono posebno ugroženo zbog raznih ideoloških nastojanja pojedinih rodnih teoretičara. Sam rad je inspiriran filozofkinjom Simone de Beauvoir te njenom tezom o tome kako se ženom ne rađa nego se postaje koju je iznijela u svojoj knjizi „Drugi spol.“ Zbog toga je sam naziv rada upravo suprotan, odnosno ženom se rađa, a ne postaje.

I žena i muškarac imaju svoje biološke i psihološke posebnosti po kojima se razlikuju jedno od drugoga. Njihovo dostojanstvo izvire iz njihove naravi i biti kao osoba koje se u svijetu pojavljuju kao muško ili kao žensko. Zamjenjivanje kategorije spola rodom se vrši degradiranje dostojanstva koje čovjek u sebi nosi. To je posebno naglašeno u rodnom feminizmu koji želi od žene napraviti muškarca pod krinkom emancipacije i borbe protiv diskriminacije. Želi se uništiti ono što je svojstveno samo ženi, a to je njen identitet majke. Upravo je ovo područje ono na kojemu se vode velike borbe i rasprave posljednjih desetljeća pri čemu se u ime jednakosti zapravo dokida jednakost. Potrebno je osvijestiti važnost ženskog elementa u ovom tehnološkom društvu jer je upravo žena ona koja donosi ljudskost svojom ljubavlju i razumijevanjem u sve strukture društva.

Ključne riječi: *feminizam, rodna ideologija, dostojanstvo, sloboda, ženski genij*

Summary

You are born a woman. You do not become a woman.“ The degradation of women's dignity caused by separation of the terms „sex“ and „gender“

This thesis deals with the topic of women's dignity and her position in society, from the beginnings of human civilization up until today, where it is especially threatened by various ideological efforts of some gender theorists. The thesis itself is inspired by the philosopher Simone de Beauvoir and her thesis that you are not born a woman, you become one, which she brought up in her book „The Second Sex“. For that reason, the title of this thesis is reversed, that is, you are born a woman, you do not become one.

Men and women both have their biological and psychological differences by which they are different from one another. Their dignity springs from their nature of being a person who, in this world, appears as either a man or a woman. With the changing of the category of sex with that of gender, a degradation is being done on the dignity which lies within a person. That is especially emphasized in gender feminism, which wants to make a man out of a woman, under the guise of emancipation and fighting against discrimination. The goal is to destroy what is inherent only to a woman, and that is her identity as a mother. This is the field in which battles and debates are being held for the past decades, by which, in the name of equality, equality is actually being abolished. It is important to spread awareness on the female element in this technological society, because it is the woman who brings humanity with her love and understanding into all structures of society.

Key words: *feminism, gender ideology, dignity, freedom, the female genius*

Uvod

Žensko pitanje koje su pokrenuli feministički pokreti u 19. stoljeću je danas aktualnije nego ikada prije. Žene se pokušavaju izboriti za svoje mjesto u društvu, ali ne na način kako su to činile prijašnje feministkinje. Današnji feminizam je rodno obojen i cilj mu je uništiti ženu u njenoj naravi kroz borbu za jednakost.

Ovaj rad se bavi tim problemom i podijeljen je u tri dijela. U prvom dijelu se govori o položaju koji je žena imala u društvu od prapovijesnog matrijarhata preko prvih i antičkih civiliziranih društava u kojima je ženski položaj bio onaj koji je baštinio i srednji vijek gdje je žena morala biti ponizna i šutljiva pa do feminističkih nastojanja u 19. stoljeću koja su kulminirala u današnjem rodnom feminizmu koji želi dokinuti razlike između muškaraca i žena.

Drugi dio govori o rodnoj teoriji, njenim počecima i glavnim aspektima. Razrađuje se razlika između pojmova „spol“ i „rod“ te se elaboriraju njihove teze o „rodnoj ulozi“, „rodnom identitetu“ i „stereotipima“. Sam drugi dio završava poglavljem o antirodnom pokretu, odnosno o katoličkom odgovoru na takva nastojanja.

Posljednji dio se bavi dostojanstvom osobe u onom smislu o kojem govori katolička teologija i crkveni dokumenti, posebice enciklika Ivana Pavla II. *Mulieris dignitatem*. Isti papa je mnogo govorio o ženama i uveo je pojam „ženski genij“ o kojem je također riječ u ovom poglavlju koje završava onim što je svojstveno samo ženi, a to je majčinstvo koje se ne cijeni dovoljno.

I. Uvodna razmatranja

Žensko pitanje je jedno od glavnih problema s kojima se suočava današnje društvo. Ono je postalo posebno aktualno zadnjih sedamdesetak godina, nakon što je knjiga *Drugi spol*, autorice Simone de Beauvoir uzburkala javnost. Naime, autorica u knjizi objašnjava kako je ženska narav zapravo društveno uvjetovana. Kroz različita povijesna razdoblja, žena je uglavnom imala isti položaj i njena uloga je bila vezana uz reprodukciju, dakle svedena na brak i obitelj.

U prapovijesnim vremenima žena je imala veliku važnost u plemenu jer je ona koja redovito donosi hranu, ali posebno je cijenjena zbog svoje fertilitnosti. Žena daje život, a ne muškarac, on čak ni nema ulogu u začecu. Analizirajući takve studije, Simone de Beauvoir razvija i teorije o prapovijesnom matrijarhatu koji je bio povezan s darom života koji je jedino žena posjedovala. Kasnije se ta njena plodnost u poljoprivrednim kulturama povezuje sa zemljom i žena je ta koja se bavi poljoprivredom, a ne muškarac.

S vremenom dolazi do udruživanja plemena i nastaju velike civilizacije uz doline rijeka. U njima je postojala organizacija društva po staležima, počinje vrijeme trgovine i imovine te se više ne živi jedino od poljoprivrede. Žena postaje kućanica, a njena plodnost više nije mistična već se razumijeva kao nužna za održavanje društva te su žene postale podčinjene muževima. Upravo u ovim trenucima Simone de Beauvoir vidi prekretnicu u muško-ženskim odnosima koji su do njenog vremena ostali obilježeni ženskom podčinjenošću.

Antička Grčka i Rim koje slove kao kolijevka demokracije i prava nisu imali ništa drugačiji stav prema ženama. Nazivali su se slobodnim društvima, ali je ta sloboda uključivala samo muškarce. Do promjene paradigme dolazi pojavom kršćanstva koje naučava kako su i muškarac i žena jednako stvoreni na sliku Božju o čemu svjedoče prve stranice Svetog pisma: "Na svoju sliku stvori Bog čovjeka, na sliku Božju on ga stvori, muško i žensko stvori ih." (Post1,27.) Upravo tu misao apostol Pavao ponavlja u poslanici Galaćanima kad piše „Nema više muško-žensko.“ (Gal, 3, 28.) Upravo tim riječima govori kako su svi u Božjim očima jednaki, a neravnopravnosti su samo plod društvenih okolnosti. No, Pavlove riječi, kao ni redci iz Knjige postanka nisu naišli na plodno tlo u patrijarhalnom okružju.

Srednjovjekovnom revitalizacijom Aristotelove misli, ženino dostojanstvo se ponovno degradira i od nje se traži šutnja i pokornost po uzoru na Djevicu Mariju. Promjena počinje renesansom kad su žene postale muze umjetnicima, ali i počinju raditi u cehovima jer su imale

pravo na rad pod uvjetom manje plaće. Prava reforma dolazi u vrijeme velikih revolucija kad se javljaju feministički pokreti što je kulminiralo sufražetkinjama, ženskim borcima za temeljna ljudska prava, a to su pravo glasa na izborima, pravo na imovinu, izobrazbu i posao. Zahvaljujući njima žene su napokon u 20. st. dobile pravo glasa, pravo na obrazovanje i nasljedstvo.

Feministički pokreti su prerasli u feminizam, teorijski sustav koji se bavi proučavanjem ženskog pitanja, ali i aktivnim djelovanjem u društvu. Imao je tri vala i danas je u problemu jer ne naglašava ono konkretno žensko što ju čini posebnom i drugačijom od muškarca već odlazi u ekstreme želeći se osvetiti muškarcima za stoljeća podčinjenosti.

1.1. Prapovijest

Prapovijesne žene su se smatrale suprugama, kućanicama i majkama koje su bile podložne svom mužu kao i svakom drugom muškom autoritetu u plemenu. No, razvojem feminističkog pokreta, dolazi do ideje o prapovijesnom matrijarhatu koji je nastao kao reakcija na patrijarhalno uređenje društva, a iznio ju je Johann Jacob Bachofen 1861. godine u svom djelu *Materinsko pravo*¹ i ta se ideja brzo proširila u svim feminističkim krugovima. No, za točne podatke valja prvenstveno pregledati arheološke nalaze i interpretirati ih takvima kakvi jesu, a ne projicirati današnje vrijednosti na njih kako bi se došlo do željenih rezultata.

Prapovijesna društva su lovačko-sakupljačkog karaktera. To su skupine koje preživljavaju baveći se lovom divljih životinja te sakupljanjem plodova, odnosno nisu nastanjeni na jednom mjestu i ne uzgajaju kulture za preživljavanje. U Takvim društvima je vjerojatno postojala podjela rada prema spolovima. Muškarci su bili lovci, a žene sakupljačice što je pogodovalo njihovoj tjelesnoj konstituciji, ali i ulozi majke koja je mogla držati dijete u naručju dok bere plodove. Žene su pripremale tu hranu koju su sakupile za cijeli klan jer je berba bila redovita, za razliku od lova koji nije uvijek bio uspješan. Prema nekim procjenama, 80% prehrane ondašnjeg čovjeka su sačinjavali plodovi, a ostatak je odlazio na meso ulovljenih životinja.² Zbog toga je žena ipak imala neki položaj unutar takvih klanova upravo zato što je ona omogućavala prehranu u redovitim uvjetima, a skrbila je i o odjeći koju je pravila obrađujući krzna mrtve divljači.

¹ Usp. S. PAVLOVIĆ, *Žene u prapovijesti*, 9., dostupno na: <https://repozitorij.ffos.hr/islandora/object/ffos%3A5416/datastream/PDF/view> (19.10.2021.)

² Usp. *isto*, 22.

Ono što je doprinijelo razvoju ideje matrijarhata je matrilinearnost, tj. jednolinijsko podrijetlo po majčinoj strani. Naime, moguće je kako tadašnji ljudi nisu bili upoznati s povezanošću spolnog čina i začeća, trudnoća je bila misterij. Također, nije postojao monogamni brak, ili brak uopće, već su se odnosi upražnjavali između pripadnika istog klana, znalo se da dijete pripada ženi, dok je otac bio nepoznat. U nekim kulturama je postojalo vjerovanje kako je dijete duh nekog starijeg pretka koji je ušao u utrobu žene i ponovno se rodio. Dakle, porijeklo se moglo pratiti jedino po majci. Tako da i djeca pripadaju onom plemenu kojem pripada i majka, nose to ime te sudjeluju u pravima i uživaju u zemlji koju pleme posjeduje. I to zajedničko vlasništvo se prenosi po ženi jer je bilo vjerovanje kako je zemlja poput žene. Zbog tih mističnih vjerovanja se ženi povjeravao poljoprivredni posao jer ako je sposobna u svoje krilo prizvati duhove predaka, sposobna je učiniti da zemlja izrodi plodove.³ To se događa u vremenu neolitika kad dolazi do prestanka nomadstva i plemena se nastanjuju na jednom području te se počinju baviti poljoprivredom. Budući kako je agrokultura povezana sa ženinom ulogom sakupljačice plodova, ona je bila ta koja je obrađivala zemlju sve dok zahtjevi proizvodnje nisu postali fizički preteški za nju (gnojenje, oranje, navodnjavanje...) i zbog toga ona prelazi u kuću baviti se lončarstvom, tkanjem, predenjem, a muškarac ostaje u polju.⁴ To ne znači da je ona izbačena sa polja. I dalje je postojala snažna povezanost između žene i zemlje. No, moguće je kako je žena bila pošteđena teškog rada kako bi sačuvala energiju i vitalnost za donošenje novog života, što je bilo oslabljeno fizičkom iscrpljenošću nakon rada.

Neki kao što je Sir Henry Sumner Maine, zastupaju teoriju vječne monogamije pri čemu se društvo sastoji od monogamnih obitelji s muškarcem na čelu gdje žena nije sudjelovala u radu društva već je njen položaj vrijedio ovisno o broju potomaka koje je rodila. Drugi pak smatraju kako su ta društva imala potpunu spolnu ravnopravnost i nije bilo podjela među muškarcima i ženama.⁵ Čak i među stručnjacima na ovom području postoje brojne podjele zasnovane na različitim povijesnim nalazima. No kako su ta plemena bila zasebna, moguće je da nije svako pleme imalo isto uređenje.

Umjetnost onog vremena je također ta koja podržava ideju matrijarhata. Pronađene su brojne figure "Paleolitičke Venere" koja je interpretirana kao božanstvo. To je figura koja

³ Usp. S. DE BEAUVOIR, *Drugi spol*, Zagreb, 2016., 85.

⁴ Usp. S. PAVLOVIĆ, *Žene u prapovijesti*, 30.

⁵ Usp. *isto*, 24.,25.

prikazuje ženu s oblinama ili pak trudnu ženu što je vjerojatno povezano s misterijem nastanka novog života. Ta figura predstavlja ideju pradavne, svete ženstvenosti i ondašnji ljudi su je štovali kao izvor života.⁶ Taj misterij je nastavio živjeti i kroz sljedeća stoljeća kroz razna ženska božanstva koja su uvijek bila zaštitnicima plodnosti, obitelji i poljoprivrede. Postoje i druge interpretacije ove figure pri čemu Venera predstavlja ideal ženskog tijela koji je privlačan muškarcu. Budući da je to figura žene s oblinama, njih je moguće imati jedino uz redovitu pa i prekomjernu ishranu, moguće je kako simbolizira bogatstvo, ali to su kasnija tumačenja jer u ovom razdoblju nije postojala podjela staleža po imovini, već po potomstvu.

1.2. Velike civilizacije

Otkrićem pisma oko 3500. g. pr. Kr. prestaje doba prapovijesti i počinje povijest koju je lakše rekonstruirati upravo zbog pisanih ostataka. Plemena počinju razvijati kulturu i postaju prave civilizacije uz doline velikih rijeka, Nila, Eufrata i Tigrisa, te Huang Hoa i Jangcekjanga.

Mezopotamsko društvo je bilo podijeljeno u tri sloja: slobodni, poluslobodni i robovi. Žene su često bile prodavane u ropstvo od strane oca, braće ili čak supruga, a bile su vezane uz domaćinstvo gospodara ili uz hram. Postojale su i dobrostojeće žene koje su pripadale slobodnom sloju društva, ali su imale takav status jer su bile udane za bogate muškarce. Nisu bile slobodne u punom smislu riječi jer su ovisile o mužu u gotovo svim aspektima svog života. Brakovi su također bili ugovoreni od strane mladenkinog oca i budućeg svekra tako da nije postojala sloboda ni na tom području. Svrha braka je bila roditi muškog nasljednika. Rastava nije bila uobičajena pojava, ali je bila moguća. Također u nekim iznimnim slučajevima je muškarac mogao uzeti drugu ženu (npr. ako njegova supruga ne može roditi dijete), dok ženi to nije dopušteno, a ako bi došlo do preljuba s njene strane, bila bi ubijena. Ženama je bilo dopušteno raditi u domaćinstvima bogatijih obitelji ili u hramovima kao glazbenice ili su pak vršile administrativne poslove⁷ jer su imale mogućnost obrazovanja i uglavnom su znale čitati i pisati. Dakle, žene nisu bili isključivo ropkinje, imale su status slobodnih građana, ali su ovisile u mužu.

⁶ Usp. *isto*, 34.

⁷ Usp: <https://www.cambridge.org/core/books/womens-writing-of-ancient-mesopotamia/mesopotamian-women/0FA317C9BEB88A3DBDA3C408F9D67AB5> (30.11.2021.)

Važan spis koji govori o shvaćanju žene u Izraelu je Knjiga Postanka, odnosno stvaranje čovjeka. Bog je stvorio i muško i žensko na svoju sliku, jednake. „Na svoju sliku stvori Bog čovjeka, na sliku Božju On ga stvori, muško i žensko stvori ih“ (Post 1, 28.) Ovo je temeljna antropološka istina, čovjek je kruna svih stvorenja i on je istinski čovjek jedino u zajedništvu muškarca i žene koji su jednako stvoreni na sliku Božju. Drugi izvještaj o stvaranju još dublje pomaže shvatiti važnost i dostojanstvo čovjeka. U Post 2, 18-25 Bog stvara ženu iz rebra muškarca. Žena je drugačija od muškarca, ali oboje su osobe iste, ljudske naravi.⁸ No, s vremenom i pod utjecajem mentaliteta onog vremena, patrijarhat se pokazao dominantnim društvenim uređenjem što znači da je muškarac glava obitelji, ali i glava u javnom i religijskom životu. Žena je potpuno ovisila o muškarcu. U jednu ruku to joj daje sigurnost, ali nije imala svoju autonomiju. Sam Stari zavjet donosi na nekoliko mjesta da je žena voljena, ljubljena, mudra, a vrhunac starozavjetnih pohvala ženi je pjesma o ženi vrsnoj⁹ u kojoj se veličaju sve osobine žene onakve kakvom ju je Bog zamislio. Gledajući iz današnje perspektive, te pohvale opisuju ženu kao domaćicu, ali u ono vrijeme je žena bila izuzetno cijenjena ako je bila voditeljica kućanstva. Iako izrazito patrijarhalno društvo, Stari zavjet svjedoči o hrabrosti i veličini brojnih ženskih likova. Sutkinja Debora je vodila narod u bitke. Judita je ubila zloglasnog Holoferma. Kraljica Estera je spriječila pokolj Židova... također su žene bile vrlo cijenjene proročice. Mirjam, Mojsijeva sestra je prva poznata proročica u Izraelu. Proročica Hulda je bila Jeremijina suradnica, a savjetovala je i samog kralja Jošiju oko upotrebe materijala na Hram. Dakle, iako su marginalizirane, nisu bile nevažne, dapače, imale su veliku ulogu u Izraelu.

Žene u starom Egiptu su u svemu bile jednake muškarcima osim u pitanju zaposlenja. Uživale su ista prava i obveze koji su bili zasnovani na socijalnom statusu, a ne na razlici u spolovima. Iako su muškarci bili ti koji su bili vojnici i vladari, a žene kućanice, one su bile neovisne i imale su određenu moć. Postoje zapisi o brojnim egipatskim kraljicama kao što su Tiye, Nefertiti, Kleopatra... Brakovi nisu bili dogovoreni i žena se mogla udati za koga je htjela. Ta ravnopravnost je najvidljivija u egipatskoj mitologiji koja je prepuna božanstava obaju spolova što je rezultiralo i muškim i ženskim svećenstvom.¹⁰

⁸ Usp. IVAN PAVAO II, *Mulieris dignitatem*, Zagreb, 1989., br. 6.

⁹ Usp. M. CRVENKA, *Žene u Bibliji*, Zagreb, 2015., 19.-20.

¹⁰ Usp. <https://www.worldhistory.org/article/623/women-in-ancient-egypt/> (3.11.2021.)

Dominacija muškaraca u Kini je vidljiva kroz sva tisućljeća, pogotovo u suvremenom dobu antinatalitetne politike jednog djeteta, gdje su ženska djeca ubijana kako bi postojala mogućnost za rađanjem muškarca. Takva politika vuče korijene upravo iz početaka te civilizacije koja je žene uvijek marginalizirala i one nisu imale nikakav status. Bile su podređene muškim autoritetima cijelog života, ocu, braći, mužu, a u slučaju udovištva svome sinu. Postojali su bizarni običaji vezani uz brak. Kako je riječ o dogovorenim brakovima između mladih djevojaka i starih muškaraca, znalo se dogoditi da on umre i prije sklapanja braka, no djevojka je u tom slučaju svejedno prelazila njegovoj obitelji kao udovica. Postojale su i iznimke, ali su one bile rijetke i ticale su se područja poezije i kaligrafije.¹¹ Bilo je vrlo naporno i teško boriti se protiv takvih društvenih konvencija u dominantno muškom okružju.

1.3. Antička Grčka i Rim

Antička Grčka koja slovi kao kolijevka demokracije i slobode je imala poprilično nepovoljne uvjete za ženu. Nisu imale pravo glasa, nasljedstva niti posjedovanja zemlje, a njihova svrha je bila rađanje djece i ništa drugo. Tome stavu su doprinijeli veliki filozofi koji bi se mogli okarakterizirati kao ženomrsci. Za razliku od starih istočnih vjerovanja prema kojima je žena ta koji nosi život, a muškarac nema ništa za začecem, Grci su tvrdili da je muškarac nositelj života i polaže ga u ženu koja je shvaćana kao posuda. Aristotel je definirao ženu kao tvar, dok je muškarac princip pokreta i time je bolji i božanstveniji. Pitagora ide još dalje i govori da postoji dobar princip koji je stvorio red, svjetlost i muškarca i loš princip koji je stvorio kaos, tamu i ženu. Pripisujući isključivo sebi svoje potomstvo, muškarac se rješava utjecaja ženskosti i žena ostaje služavka u svijetu jer je lišena svoje praktične važnosti i mističnog prestiža. Zato što ne posjeduje ništa, nije uzdignuta na dostojanstvo osobe već je samo dio muškarčeve baštine.¹² Za razliku od konkretnog društva u kojem nisu imala nikakva prava, žene su bile zastupljene u mitologiji, književnosti i umjetnosti. Božica Atena je primjerice zaštitnica mudrosti, časti i inteligencije što su bile sve plemenite vrline ondašnjeg doba. Osim nje, postojale su i druge božice koje su bile zaštitnice čisto muških zanimanja (kao što je Artemida-božica lova.) Također su vrlo poznate muze koje su

¹¹ Usp. <https://www.worldhistory.org/article/1136/women-in-ancient-china/> (3.11.2021.)

¹² Usp. S. DE BEAUVOIR, *Drugi spol*, 94.-97.

smatrane božicama umjetnosti i znanosti, a literarna baština je prepuna hrabrih žena što je nevjerojatno u takvom muškom društvu, pogotovo što su upravo muškarci njihovi tvorci (primjerice Sofoklova Antigona)

Mlade djevojke su imale mogućnost obrazovanja. U školama se općenito učilo čitanje, pisanje i matematika te je bio zastupljen tjelesni odgoj. Djevojkama se poseban naglasak stavljao na glazbu i ples kako bi mogle sudjelovati na religijskim ceremonijama, a vrhunac edukacije je bio pripremiti djevojku na obiteljski život. Morale su se udati kao djevice u dobi od 13 ili 14 godina, a brak je bio dogovoren. Ženina uloga je bila brinuti o kućanstvu i rađati djecu. Osim supruge i majke, žena je mogla biti prostitutka ili služiti u hramu, a najslavnija Grkinja je bila proročica Pitija iz Delfija¹³ koja je bila vrlo ugleda i cijenjena, a uz pomoć brojnih halucinogenih supstanci je davala dvosmislene odgovore kako bi stranka uvijek bila zadovoljna čime se pobija Aristotelova tvrdnja kako žene nisu sposobne samostalno razmišljati.

Nakon rimskog osvajanja Grčke, Rimljani su preuzeli helenističku kulturu i tako obogatili svoja siromašna vjerovanja. Rim je poznat po strogom pravničkom uređenju pa umjetnost i religija nisu bile razvijene. To je najočitiije u mitologiji koja je gotovo identična grčkoj, uz neke promijene imena božanstava. Što se tiče konkretnog položaja žene unutar rimskog društva, on nije bio drugačiji nego u Grčkoj. Ženina uloga je bila obiteljskog karaktera, morala se udati kao djevica i rađati što više djece. Uz majčinstvo, brinula je o domaćinstvu. Ako je bila ropkinja, radila je za gospodara, a ako je pak riječ o ženi iz dobrostojeće obitelji, bilo joj je moguće obrazovati se u filozofiji i književnosti. Žena je do te mjere bila ovisna o muškarcu da je u pravnim i financijskim pitanjima morala imati nekog muškarca koji bi o tome skrbio. No postojale su iznimke i postoje zapisi o tome kako su žene vodile brigu o vlastitim financijama, a neke su čak posjedovale svoje obrte. Naravno, mahom je riječ o udovicama bez muške djece. Kad je riječ o imovini u braku, rimsko pravo je propisivalo razdvojenost imovine supružnika (osim miraza) kako bi u slučaju rastave braka moglo doći do pravedne podijele. Proces rastave nije bio kompliciran, zahtjev su mogle podnijeti obje stranke, a djeca su uvijek pripadala ocu ili bližem muškom rođaku. Postojala je mogućnost ženskog svećeništva i takve žene su se nazivale Vestalkama, a služile su u hramu božice Veste 30 godina nakon čega su se mogle udati,¹⁴ ali su tada već u poodmakloj dobi pa su većinom ostajale neudane.

¹³ Usp. <https://www.worldhistory.org/article/927/women-in-ancient-greece/> (8.11.2021.)

¹⁴ Usp. <https://www.worldhistory.org/article/659/the-role-of-women-in-the-roman-world/> (10.11.2021.)

Usprkos tome, ženina uloga u javnom životu je bila vrlo ograničena. Žena nije smjela pohađati političke skupove niti glasati te nije mogla imati nikakvu javnu funkciju koja zahtijeva odgovornost. Ipak, morale su zarađivati za život i u tom smislu bilo im je dopušteno baviti se poljoprivredom, raditi na tržnici ili u proizvodnji.¹⁵ One najsiromašnije su često puta bile prisiljene na prostituciju. Rimski muškarci su bilo vrlo licemjerni; javno su govorili o moralu i časti, a redovito su posjećivali javne kuće. Žene koje su imale neki ugled u društvu su bile majke, sestre, supruge ili kćeri vladara pa su čak neke građevine zidane u njihovu čast. Dakle, žene su smatrane inferiornima i podređenima muškarcima, a s druge strane postoje zapisi o tome kako su izazivale divljenje i strahopoštovanje. Nisu ih mrzili, ali ih nisu smatrali ni jednakima sebi.¹⁶ U konačnici, može se zaključiti kako je u Rimu prevladavao stav indiferentnosti prema ženama, one su postojale kako bi društvo opstajalo, bez ikakve važne funkcije.

1.4. Prva kršćanska stoljeća

Veliku novost na globalnom planu je donijelo kršćanstvo. Prve Crkve koje su nastajale su bile u kućama, a često su upravo žene bile na čelu tih *domus Ecclesia*. Evanđelje je u Europu došlo upravo po ženi, Lidiji koja je prva krštena na europskom tlu, a njena kuća je kolijevka kršćanstva u Europi.¹⁷ Žene su imale i službu đakonisa o čemu govore Djela apostolska i bile su rame uz rame muškarcima u Crkvi.

Pavao navodi imena mnogih žena s kojima je surađivao i koje su bile iznimno važne za prvu Crkvu; Kloja, Priska, Apija, posebno Feba koja je svakodnevno pomagala zajednici, poučavala, prenosila evanđelje, a možda je i liječila i vršila egzorcizme te je mnogima bila zaštitnica. To sve govori o tome kako su žene imale važnu ulogu u prvoj Crkvi. Njihovo vodstvo je bilo karizmatično i sam Pavao im ne brani ni da mole ni da prorokuju, a neke žene čak naziva i apostolima zbog njihova dostojanstvenog života u Gospodinu. Ono što se Pavlu predbacuje kao mrzitelju žena su sporni redci o ženama koje na sastancima trebaju šutjeti. Nekoliko je tumačenja tog teksta. Jedni smatraju da se to odnosilo na određene žene koje su na sastancima pravile probleme, a drugi misle da ih je napisao netko drugi jer se ne uklapaju u sve ono što je Pavao prije napisao u istoj poslanici.

¹⁵ Usp. *isto*

¹⁶ Usp. *isto*

¹⁷ Usp. J. JUROŠ, Sveti Pavao i žene, u: *Obnovljeni život*, 66 (2011.) 1, 108.

Također, tu se poziva na Zakon, a on nije bio poznat u Korintskoj Crkvi. Slično nalaže i poslanica Timoteju (1 Tim 2, 11-14) nepavlovski karakter ovih misli je vidljiv u tome što se odgovornost za grijeh prebacuje na Evu, a Pavao uvijek govori o Adamu kao onom koji je sagriješio. Pavao očito nije diskriminirao žene. Dostojanstvo žene vidi u stvaranju muškarca i žene na sliku Boga. Njegove poslanice sadržavaju neke protuslovne stavove, pokazuju i novi stav prema ženama koji se protivi ustaljenom, podređenom stavu. Zato suvremena egzegeza izražava sumnju u autorstvo nekih redaka koji žele ponovno ušutkati ženu i podrediti je muškarcu,¹⁸ no te misli su još u povojima i što je pomalo problematično, dolaze iz određenih feminističkih krugova pa treba biti oprezan s tim teorijama. Naime, feministička teologija se definira kao kontekstualna teologija i jedna od glavnih metoda kojima se bavi jest tzv. hermeneutika sumnje, odnosno „čitanje između redaka“ koja je često puta nepouzdana.¹⁹

Biti đakon u biti znači biti poslužitelj, a đakonat je ustanovljen u prvoj Crkvi zbog pastoralnih potreba. Uvođenje u đakonat se obavlja molitvom i polaganjem ruku kao što svjedoči Novi zavjet (Dj 6,6), a prve zadaće đakona su bile skrb za siromahe i djelotvorna ljubav, a kasnije se proširuju i uključuju navještaj.²⁰ Što se tiče samih đakonisa, taj pojam se izričito ne spominje. U 1 Tim 3, 8-13 navodi kako se moraju ponašati đakoni te iste uvjete navodi i za žene. Dva su tumačenja tog teksta; jedno da je riječ o ženama đakona, a drugo o đakonisama. U poslanici Rimljanima Pavao piše o poslužiteljici Febi. To se može tumačiti kao da je ona dobročiniteljica jer je puno učinila za Crkvu, ali je vjerojatnije da je bila đakonisa.²¹

U spisu *Didascalia ton Apostolon* iz 3. stoljeća stoji da su zadaće đakonisa pomoć i asistencija kod krštenja žena, katehetska služba i njega bolesnica. Dakle, ovaj spis tvrdi da je đakonat jednako i muški i ženski, ali da se pastoralno liturgijska služba đakonisa prvenstveno odnosi na službu ženama kako ih muškarci na krštenju i na bolesničkoj postelji ne bi gledali razgolićene te da je đakonisa posrednica u odnosu žena prema svećeniku i biskupu. Još neki tekstovi spominju đakonise (apostolski kanoni, Bazilijeve kanoni) a najvažnije su apostolske konstitucije koje donose 7 odredbi za đakonise. Za njihov izbor vrijede isti uvjeti kao i za đakone, liturgijske zadaće su povezane s krštenjem žena, pastoralne zadaće se tiču brige za bolesne,

¹⁸ Usp. *isto*, 109.-117.

¹⁹ Usp. Papinska biblijska komisija, *Tumačenje Biblije u Crkvi, Govor pape Ivana Pavla II. I dokument Papinske biblijske komisije*, Zagreb, 2005., 79.

²⁰ Usp. A. MATELJAN, T. T. ŠKAREC, Đakonat i đakonise, u: *Služba Božja* 50 (2010.) 1, 28.-31.

²¹ Usp. *isto*, 32., 33.

nemoćne i siromašne u crkvenoj zajednici u čemu su podređene biskupu i đakonu, pripadaju kleru jer su zaređene, posveta se vrši polaganjem ruku i molitvom, a djelitelj je biskup, posvetna molitva sadrži anamnezu, epiklezu i doksologiju te posvećenje ima javni značaj²² čime se cijeloj zajednici pokazivalo kako je žena jednako vrijedna kao i muškarac.

Činjenica je kako se ondašnji svijet se nije mogao nositi s takvim poimanjem žene, pa je nakon smrti apostola i otaca ponovno došlo do judaizacije kršćanskih zajednica i žene se vraćaju u sjenu u kojoj su bile dosad. Nestaje i njihova đakonska služba. Npr. 1 Klementova poslanica hvali Korinćane što žene drže pod zakonom podređenosti.²³ To je samo jedan od brojnih primjera ženina položaja u Crkvi koji je još uvijek sporno pitanje i u današnjem svijetu.

1.5. Srednji vijek

Položaj koji su žene imale u ranom srednjem vijeku nije bio nimalo zavidan. Sve su, osim plemkinja i vladarica živjele teškim životom. Nije bilo dozvoljeno obrazovanje i jedina zadaća koju su imale je bilo biti majka, supruga i domaćica. Tom stavu je prilično doprinijela Crkva napose teologija i revitalizacija Aristotelove filozofije koji tvrdi da je žena samo posuda u koju muškarac polaže čedo, a svako žensko dijete koje se rodi je pogreška prirode. Muškarac je onaj koji nosi život, a ne žena. Takav stav dodatno pojačava tumačenje Post 2 u kojem Bog stvara ženu od muškarčeva rebra nakon čega su mnogi naučavali da je žena drugotna i podložna muškarcu jer da ju jednaki bili bi stvoreni u isto vrijeme i od istog materijala. Također je kao uzor stavljena Djevica Marija i njena čednost i skromnost pa se od žena očekivalo da šute i budu podređene, a takav stav se pravdao krepošću kršćanske poslušnosti.

Uz sve to same životne prilike su bile jako nepovoljne. Konstantni ratovi, bolesti, kuga, neimaština, a polako je počinjala histerija oko vještica pa su mnoge žene spaljene upravo pod tom optužbom, i to na temelju fizičkih ili socijalnih osobina, a glavni ženski nedostaci su bili nesposobnost i prevrtljivost. Mnoge su bile mučene prije spaljivanja, a često puta su bile kažnjavane zbog brbljavosti jer je šutnja bila smatrana glavnom ženskom vrlinom. Prihvatanje rimskog prava je uvelike utjecalo na velike političke promjene, na urbanizaciju i centralizaciju, što

²² Usp. *isto*, 42., 43.

²³ Usp. J. JUROŠ, Sveti Pavao i žene, 113.

je dovelo do nacionalizma te se posvetilo zapostavljanju žene po primjeru antičkog Rima.²⁴ Naime, krhkost i podčinjenost žena nije ostala samo u helenističkim filozofskim krugovima, nego se pretočila i u čuveno rimsko pravo koje je temelj svakom suvremenom pravnom sustavu. Ona novina koju je kršćanstvo donijelo ženama dajući im jednako dostojanstvo kao muškarcu, je nestala u slovima antičkog zakona.

Regina Pernoud, povjesničarka specijalizirana za srednji vijek tvrdi kako su žene u ovom vremenu imale određena prava uključujući pravo glasa i tu navodi slučaj Gaillardine de Frechou koja je na izborima jedina glasa „ne.“ Redovnice i opatice su jedine, uz plemkinje, imale pravo obrazovanja i često puta su bile puno obrazovanije od muškaraca. One su radile s novcem, ali su bile i učiteljice te liječnice te su bile iznimno cijenjene. Uz to im je bilo dopušteno i baviti se zanatima prepisivačica, minijaturistkinja, knjigoveža, itd.²⁵ Crkva je čak neke žene upravo iz ovog razdoblja proglasila i crkvenim učiteljicama.

U kasnom srednjem vijeku i renesansi nastaje promjena držanja prema ženi. Postale su puno poštovanije i aktivnije u društvenom životu. Naglasak na trgovini pružao je veće mogućnosti ženama, a tome su najviše doprinijeli cehovi, udruženja obrtnika i trgovaca. Mogle su raditi sa svojim muževima i očevima u određenom zanatu i često su nakon njegove smrti nasljeđivale muškarce na čelu posla. One su bile kraljice, glasale su u skupštinama, bile su jednake u politici i kulturi kao i u ekonomskom životu. Najpoznatija vladarica ovog vremena je Eleanora od Aquitanije, koja je bila kraljica Francuske i Engleske po udajama, a njena kći Marie de Champagne je sudjelovala u Drugom križarskom ratu i bila pokroviteljica umjetnosti. Postojali su čak i mješoviti samostani u kojima je na čelu bila redovnica i to vrlo obrazovana (Neke moderne feministkinje smatraju da su taj položaj muškarci shvaćali kao najveći oblik poniženja.²⁶) Mnoge su bile učiteljice, ljekarnice, prepisivačice, vlasnice trgovina, knjigoveže, a Boccaccio je napisao knjigu *De mulieribus claris* (O poznatim ženama) u kojoj navodi čak 104 biografije slavni žena.

Renesansa je iskazivanje nepovjerenja prema osjećaju, za volju razuma, prema tijelu, za volju intelekta, prema osobi, za volju stvari. To je doba potiskivanja osjećajnosti, osjetljivosti, nježnosti...Uz renesansu se veže i humanizam, koji mnogi pozdravljaju i veličaju smatrajući ga izlaskom iz „mračnog srednjeg vijeka.“ No upravo su ta dva pokreta eliminirala ono istinski

²⁴ Usp. P. TOURNIER, *Poslanje žene*, Zagreb, 1991., 26., 27.

²⁵ Usp. *isto.* 25., 26.

²⁶ Usp. R. J. ANIĆ, *Žene u Crkvi i društvu*, Sarajevo-Zagreb, 2010., 210.

ljudsko, emocije i humanost i širom su otvorili otvorila vrata razumu. Renesansa je epoha u kojoj je okrutno carevao strah, panika i tjeskoba zbog kuge, shizme, gladi, ratova, Turaka... Protestanti i katolici u tome vide djelovanje Sotone: Turci, Židovi, heretici za katolike, papa za protestante, i žene su njegovi agenti. Od svih tih nabrojanih, Židovi i žene nisu imali sredstva za obranu, za razliku od ostalih, pa su progonjeni. Iako ih mnogi svrstavaju u srednji vijek, progoni vještica su kulminirali u 17. st. Vještica je žena, ali i simbol iracionalnog te je ulijevala strah racionalnim muškarcima,²⁷ a to je vidljivo i u umjetnosti gdje su žene na portretima imale nešto misteriozno u sebi, a najpoznatiji primjer je zagonetni osmijeh Mona Lise autora Leonarda da Vincija.

Dok su žene u opatijama, samostanima i na dvoru u ovom vremenu pronalazile novu slobodu u izražavanju i veće prihvaćanje među muškarcima, žene radničke klase bile su suočene s novim ograničenjima. Žene su i dalje bile manje plaćene od muškaraca jer se nisu mogle upisivati u registre zaposlenih i stoga je općenito bilo isplativije zaposliti ženu umjesto muškarca. Kako je ova praksa postajala sve češća, muškarcima je prijetio gubitak posla te su ženama zabranili ulazak u cehove i time ih vratili u kućanstva²⁸ uz opravdanja kako zbog posla zanemaruju svoju prvotnu ulogu, a to je majčinstvo.

1.6. Feministički pokreti 19. stoljeća

Vrijeme između 16. i 19. st. je obilježeno različitim revolucijama: protestantska reformacija, industrijska revolucija, proljeće naroda... U tom vremenu se javljaju i pokreti za ravnopravnost žena, ali sa različitim naglascima, neke su inzistirale na političkim pravima, a neke na obrazovanju. Paralelno s Francuskom revolucijom i Deklaracijom o ljudskim pravima, Olympe de Gouges i Rose Lacombe su napisale Deklaraciju o pravima žena u kojoj su zahtijevale jednaka prava za žene i muškarce. U deklaraciji postavlja pitanje svim muškarcima o njihovom autoritetu preko kojeg su podčinjavali žene. Tada se kristalizira ideja o potrebi ženina sudjelovanja u društvu. Industrijska revolucija je otvorila prostor aktivnog djelovanja u društvu kao zaposlenici, a ne samo kao majci i supruzi na čemu se inzistiralo nakon što su muškarci ponovno preuzeli cehove. Time je ženi omogućena ekonomska samostalnost, ali njen put do emancipacije je dug. Idejna začetnica feminističkog pokreta, Olympe de Gouges je osuđena na smrt na giljotini pod optužbom podizanja

²⁷ Usp. P. TOURNIER, *Poslanje žene*, 28.

²⁸ Usp: <https://www.worldhistory.org/article/1345/women-in-the-middle-ages/> (16.11.2021.)

pobune protiv vlasti²⁹ te su zabranjeni svi ženski pokreti u Francuskoj. Već sama njena smrt je simbolički prikaz borbe za ženska prava koja će biti gušena u narednim pokušajima. Kako su jakobinci ubili nju, tako su sustavi kroz desetljeća ubijali samu ideju ravnopravnosti i emancipacije.

U vrijeme razmišljanja o općim ljudskim pravima u 18. st. počinje se promišljati i o pravu žena. U tom kontekstu Mary Astell u knjizi *Reformacija braka* postavlja pitanje: „Ako su svi muškarci rođeni slobodni kako to da se sve žene rađaju kao robinje?“ Pokreti za neovisnost su iznjedrili dvije velike deklaracije o ljudskim pravima, jednu u Americi, drugu u Francuskoj, ali žene su bile isključene i iz jedne i iz druge.³⁰ Takvo izostavljanje žena iz prava koje se tiču svih ljudi je samo podržalo androcentričnost znanosti, društva i politike i pokazalo ženama kako one nemaju doprinosa za civilizaciju, pa time ni prava čime im se pokušalo utišati.

Takva promišljanja i stavovi su kulminirali u 19. st. kad se javljaju sufražetkinje pod vodstvom Hubertine Auclert u Velikoj Britaniji i Sjedinjenim Američkim Državama koje promiču jednakosti muškarca i žene i bore se za temeljna ženska prava, a to su pravo glasa na izborima, pravo na imovinu, izobrazbu i posao. Riječ sufražetkinja dolazi od engleske riječi *suffrage* a znači pravo na glas. Njihova borba je u prvom redu bila političke naravi, jer su se zalagale za pravo glasa u čemu su uspjele tek sredinom 20. st. odnosno nakon Drugog svjetskog rata. Suфраžetkinje su bile svjesne težine zadatka koji je pred njima i zato su se udružile u organizaciju pod nazivom Nacionalna unija ženskih sufražetskih društava. Ono što je pogodovalo ostvarenju traženih prava je bio Prvi svjetski rat. Zbog nedostatka muškaraca koji su bili na bojištima, poslodavci su morali zapošljavati žene što je rezultiralo mogućnošću ženskog djelovanja u društvu jer su se pokazale sposobnima zamijeniti muškarce. Ova situacija se odrazila i na političkom planu čime su žene dobile pravo glasa iako je i ono u početku bilo reducirano samo na žene iznad 30 godina. U Americi su žene devetnaestim amandmanom u biračkom pravu jednake muškarcima.³¹

Demokratski i individualistički ideal je bio pogodan za žene te su mnogi filozofi bili na njihovoj strani (Voltaire, Diderot, Montesquieu, Condorcet...) te su nositeljice revolucija često puta bile žene. No, nakon promjene vlasti, često se na to zaboravljalo. Trebalo je dugo vremena do zakonske regulative ženinog rada; tek se 1913. godine ženi dopušta odmor nakon porođaja,

²⁹ Usp. M. VOLAREVIĆ, *Žena u obitelji, društvu i Crkvi*, Zagreb, 2018., 30.-34.

³⁰ Usp. D. MIHALJEVIĆ, Feminizam-što je ostvario, u: *Mostariensia* 20 (2016.) 1-2, 152.

³¹ Usp. M. VOLAREVIĆ, *Žena u obitelji, društvu i Crkvi*, 36.-39.

zabranjuje se naporan i prekomjeran rad. I dalje je postojala velika razlika u plaći do te mjere da plaća nije bila zaslužena naknada za posao već milostinja. Koliko god bilo isplativo zaposliti ženu, to se redovito nije činilo. Glavni razlog je što se nisu mogli pomiriti ženina uloga majke s onom radnice. Još uvijek je prevladavao mentalitet koji je ženu smještao u kućanstvo. U vezi političkih prava John Stuart Mill daje poticaj engleskim sufražetkinjama svojim govorom u parlamentu govoreći kako su društveni odnosi koji podrazumijevaju podčinjavanje jednog spola drugom štetni za društvo te su zapreka napretku. Područje koje je oduvijek pripadalo ženi je bila kultura, književnost i umjetnost. U novom vijeku žena je centar umjetnosti, a muškarac središte konkretnog djelovanja. Budući da nema aktivnu ulogu u realnom društvu, povlaštena je jedino u imaginaciji. Žene žele konkretno ostvarenje slobode u vlastitim životima.³² Upoznate su s filozofskim postavkama slobode i dostojanstva, ali im to ništa ne znači dok ostaje samo na papiru i samo za muškarce. Razumljivo je kako su nastajali ovi pokreti upravo pod utjecajem liberalnih filozofa koji se nisu bavili konkretno ženskim pitanjem, ali su uzrokovali buđenje ženskog genija. Ovi pokreti su samo početak borbe za ravnopravnost, plodove je donio feminizam, ali kao i svaki drugi ideološki sustav u feminizam je otišao u ekstreme iz kojih danas teško može izaći.

1.7. Feminizam

Feminizam je pokret s kraja 19. st. i početka 20. st. koji se bori za emancipaciju žena. U početku se razlikovao pokret žena od samog feminizma. Naime, pokret žena je vodio borbi za jednaka prava žena i muškaraca, a feminizam je vezan samo uz najradikalnije članice pokreta, ali su ti pojmovi od 70-ih godina izjednačeni i zbog tih ekstremnih pripadnica, feminizam do danas ima negativan prizvuk. Iako imaju različite programe (humanitarne udruge, pomoć slabim ženama, žrtvama obiteljskog nasilja...) u medijima su feministkinje prisutne svojim zahtjevom za pravom na pobačaj. U javnosti nastupaju aktivistkinje, a ne teoretičarke te su njihovi nastupi senzacionalni i agresivni. To samo doprinosi održavanju stereotipa o feministkinji kao frustriranoj i agresivnoj ženi što je vidljivo u javnom mnijenju i pogotovo u Crkvi. Naime, u katoličkoj literaturi se o ovom pokretu govori kao o masonske, liberalnoj, komunističkoj ideologiji koja je protiv žene, obitelji, Crkve i naroda.³³

³² Usp. S. DE BEAUVOIR, *Drugi spol*, 128.-157.

³³ Usp. R. J. ANIĆ, *Žene u Crkvi i društvu*, 221.-235.

Postoji više vrsta feminizma, kako je već rečeno. Radikalni feminizam stavlja naglasak na ugnjetavanje žena unutar obitelji, marksistički na ekonomsko iskorištavanje žena, liberalni promiče teoriju kako je nejednakost rezultat predrasuda, itd.³⁴ No, feministička društvena teorija ne može izolirati od feminizma kao društvenog pokreta. Feminizam je donio ženama pravo glasa, pravo na rad, istu plaću, pravo na nasljedovanje imovine, na skrbništvo nad djecom... Do odvajanja je ipak došlo i ono je posljedica institucionalizacije ženskih studija što je dovelo do razvoja samostalne feminističke znanstvene zajednice s vlastitim metodama i časopisima.³⁵ Ideja koju tolike feministkinje ponavljaju, da, ženu može valorizirati jedino studij, profesija i titule je sasvim muška ideja koja je karakteristična za muško društvo u kojem funkcija valorizira osobu, a ne osoba funkciju.³⁶

Razlika je između feminističkih pokreta i feminizma. Feministički pokreti su bili politički orijentirani i nastajali su u tijeku drugih revolucija. Feminizam je konkretan pokret koji zagovara političku, ekonomsku i društvenu ravnopravnost žena i muškaraca, a kao sustav je proizašao iz feminističkih pokreta. Feminizam je donio ženama pravo glasa, pravo na rad, istu plaću, pravo na nasljedovanje imovine, na skrbništvo nad djecom. Ideja koju tolike feministkinje ponavljaju, da ženu može valorizirati jedino studij, profesija i titule je sasvim muška ideja koja je karakteristična za muško društvo u kojem funkcija valorizira osobu, a ne osoba funkciju.³⁷ Suvremeni feminizam je otišao u ekstreme i u javnosti nastupaju agresivne aktivistice te je zbog toga feminizam omražen u društvu.

Tri su razvojna razdoblja feminizma. Prvo razdoblje obuhvaća period 19. stoljeća i obilježeno je borbama za pravo glasa, obrazovanje i zaposlenje. Ono što se iz perspektive suvremenog čovjeka čini prirodnim, dakle ravnopravnost muškarca i žene, je plod prvog feminističkog pokreta. Drugo razdoblje, tj. neofeminizam (naziva se još i pokret za oslobođenje žena) je bio usmjeren na borbu protiv patrijarhata. Treće razdoblje, feminizam 80.-ih i 90.-ih godina 20. st. karakteriziraju crnačke feministkinje koje govore o razlikama među samim ženama na temelju rase, klase...³⁸ Ovo je diskriminacija unutar diskriminacije. Jednu već potlačenu skupinu se dodatno omalovažava i to samo na temelju različitih fizičkih osobina. Dva spola nikada

³⁴ Usp. *isto*, 22

³⁵ Usp. *isto*, 222.-230.

³⁶ Usp. P. TOURNIER, *Poslanje žene*, 58

³⁷ Usp. R.J.ANIĆ, *Žene u Crkvi i društvu*, 225.

³⁸ Usp. *isto*

nisu ravnopravno dijelila svijet te još i danas, unatoč tome što se njen položaj mijenja, žena je teško hendikepirana. Do danas se ipak mnogo toga promijenilo, ali potpuna ravnopravnost i dalje nije postignuta. Ono što je potrebno kako bi do toga došlo, jest nadvladavanje tradicionalnog odgoja, prema kojemu se djevojčicu odgaja na način podređenosti dječaku i takva slika ostaje kroz život.

Glavno pitanje kojim se feministkinje bave jest odnos muškarca i žene. Upravo na tom pitanju se temelje tri feminističke teorije od kojih svaka sa svojim vlastitostima donosi određene posljedice na feminističko djelovanje u javnoj sferi.

Teorija podređenosti pripisuje ženi manju vrijednost u odnosu na muškarca. Biološko tumačenje ove teorije jest da je žena nepotpuni, nerazvijeni muškarac koje baštinu vuče još od Aristotela. On tvrdi da aktivna snaga, koja je u sjemenu, nastoji proizvesti sebi slično biće, dakle muškarca. Funkcionalno tumačenje žene jest da je ona samo pomoć pri rađanju. Savršenstvo svemira se sastoji u hijerarhijskom uređenju, u tome da postoje razni stupnjevi stvari; ono savršeno i manje savršeno. Ako postoji muška i ženska narav, jedna mora biti savršenija. Budući da je onaj koji djeluje (*agens*), časniji od onoga koji je pasivan (*patiens*), poštujući princip rađanja, muškarac je iznad žene.³⁹ Ta teorija je bila zastupljena tijekom povijesti u svim patrijarhalnim društvima te je prisutna i danas. Često se može susresti vjerovanje kako je žena kriva ako se rodi žensko dijete, jer se muškarcu ne bi nikada dogodila takva „pogreška.“ To je naslijeđe koje se baštini od starih civilizacija što je bilo vidljivo u navedenim razdobljima.

Prema teoriji komplementarnosti (nadopune) muškarci i žene se međusobno razlikuju i to na način da se međusobno dopunjuju. Kod ovakvog načina shvaćanja muško-ženskih odnosa, postoji opasnost upadanja u esencijalizam. To je noviji pojam koji se koristi za označavanje filozofskih sustava koji esenciju svode na čisti *esse* (*bitak*) ili Božju esenciju. Esencijalisti drže da se cjelokupna stvarnost temelji na esenciji, a upravo je zadaća filozofije konačno utvrditi koja se stvarnost krije iza spoljašnosti.⁴⁰ U jezičnom smislu esencijalizam je pretpostavka da neka skupina ili kategorija ima najmanje jedno ključno obilježje koje bitno određuje identitet svih njezinih pripadnika.⁴¹ U ovom slučaju je to obilježje spol. Ono što se može zamjeriti ovakvom esencijalizmu jest njegova isključivost i podjela na samo subjektivno i samo objektivno. Glavni

³⁹ Usp. *isto*, 106., 107.

⁴⁰ Usp. <https://www.filozofija.org/rjecnik-filozofskih-pojmova/#E> (3.2.2022.)

⁴¹ Usp. <http://struna.ihij.hr/naziv/esencijalizam/24739/> (3.2.2022.)

problem jest upravo uvjetovanost osobe pri čemu se ne dopušta njen razvoj već isključiva determiniranost na temelju spola. Prema toj teoriji bi muškarac unaprijed bio predodređen za vođenje obitelji i društva, a žena bi morala biti majka i supruga, bez iznimki što je neprihvatljivo. Upravo je to čisti esencijalizam ako se polazi od uvjerenja da se narav žene pojavljuje kao nešto čemu se mora podložiti i vlastita osobnost. Pri tome, žena treba biti emocionalna, a muškarac racionalan⁴² i na temelju tih opisa se onda izvršavaju društvene uloge.

Posljednja je teorija jednakosti. Prema njoj su različitosti uvjetovane društveno-ekonomskim i povijesnim odnosima. Ova teorija nije prihvaćena jer je krivo shvaćena. Riječ je o jednakostima životnih mogućnosti, a ne o tjelesnoj jednakosti. Taj pojam se mora shvaćati u okviru političke filozofije i pravne terminologije, a ne biologije.⁴³ Problem je u samom pojmu jednakosti koji je previše matematičan te označava identičnost. Ne postoje dva jednaka čovjeka. I jednojajčani blizanci su različiti. Tako da pogrešno govoriti o jednakosti među spolovima.

Potrebno je uvesti feminizam u novu, završnu fazu u kojoj bi žene bolje razmotrile svoje mogućnosti i sposobnosti i kako pomoću njih reformirati svijet. Društvo mora prihvatiti ono istinsko žensko, ali ne tako što će odbacivati muško. Ono što je uistinu potrebno jest suradnja ta dva elementa kako bi civilizacija mogla normalno funkcionirati. Feminizam ne može stati samo na tome što su žene dobile jednaka prava kao muškarac. Ne može se zadovoljiti prihvaćanjem žene u muško društvo u kojem će se ona vrednovati po sposobnostima koje ima i muškarac. Potrebno je mijenjati mentalitet društva koji će onda biti sposoban prihvatiti ženu sa svim njenim posebnostima i vrlinama kojima može doprinijeti izgradnji kvalitetnijeg društva.

⁴² Usp. S. de BEAUVOIR, *Drugi spol*, 110.

⁴³ Usp. *isto*, 113.

II. Rodna teorija

Rodna teorija je antropologija kojoj je u središtu shvaćanje čovjeka kao povijesno i kontekstualno uvjetovanoga bića, a ne zadanoga biološki ili metafizički te joj je glavni pojam upravo rod kao društveni konstrukt neovisan o biološkom spolu. Pojam roda uvodi se kao opozicija biološkim spolovima. Biološki gledano, muško–ženski odnosi su posljedica spolnoga identiteta, dok je rod kulturna i društvena konstrukcija čija izgradnja započinje rođenjem. Društvene uloge namijenjene muškarcima i ženama razlikuju se ne zbog njihova spola, nego zbog društvenog određivanja, odnosno roda. Na taj način su se feministkinje 20. st. pokušale izboriti s patrijarhalnim društvom. Rodna teorija svoje težište sadrži u tezi da spol, kao biološka odrednica, nema nikakav utjecaj na rod, koji je isključivo društvena konstrukcija pa je zato fluidan.⁴⁴ Društvo svakako ima utjecaja na pojedince, ali apsurdno je tvrditi da žene ili muškarci to postaju isključivo zbog društvenog pritiska putem konvencija.

Prema ovoj teoriji, ne postoje muškarci ni žene kao objektivno uočljivi, već su svi samo ljudi, a određuju se po vlastitom, subjektivnom doživljaju sebe. Odbacuje se biološko određenje muškarca ili žene te se umjesto tog binarnog shvaćanja donosi cijeli spektar različitih rodnih identiteta. Glavni cilj ove politike jest uključivanje prava na izbor spola i roda u temeljna ljudska prava. Takvo shvaćanje čovjeka, prema rodnim teoretičarima, je ključno za suzbijanje svih nejednakosti u društvu te se djecu od najranije dobi treba odgajati na taj način što je već postala praksa u skandinavskim zemljama, a polako se širi i ostatkom Europe i svijeta.

Promatrajući iz kuta etike i morala, „rodna teorija“ sadrži isti problem kao i velike ideologije 20. stoljeća, a posebno marksizam, zato što oduzima posebnost i individualnost pojedincima na temelju njihovog spola. Ova se teorija može shvatiti i kao plod feminističkih i LGBT⁴⁵ nastojanja s ciljem otklanjanja nejednakosti i neravnopravnosti u društvu, ali oni izjednačavaju nešto što nije jednako.⁴⁶ Pogrešno je govoriti o jednakostima osoba jer je svaki pojedinac unikatna individua i ne postoje dvije jednake osobe. Potrebno je izoštriti rječnik kojima

⁴⁴ Usp. D. MATIĆ, I. KOPREK, Bioetička i ideološka pozadina rodne teorije, u: *Obnovljeni život*, 69 (2014) 3, 383.-388.

⁴⁵ LGBT je akronim koji se odnosi na kolektivnost lezbijki, muških homoseksualnih, (gay), biseksualnih i transrodnih/transseksualnih osoba. Također se odnosi na različitost seksualnosti i kulture na temelju rodnoga identiteta. Ovaj je termin usvojila većina LGBT društvenih centara i LGBT medija u većini zemalja engleskoga govornog područja.

⁴⁶ Usp. D. MATIĆ, I. KOPREK, Bioetička i ideološka pozadina rodne teorije, 392.

se koriste takve inicijative i razlikovati jednakost i ravnopravnost. Hrvatski enciklopedijski rječnik donosi distinkciju tih pojmova; jednakost je zapravo identičnost pri čemu nema ni najmanje razlike među usporedivim objektima, a ravnopravnost karakteriziraju ista prava koje subjekti imaju. Koristeći pojam jednakosti umjesto ravnopravnosti, ne želi se postići samo zakonsko reguliranje, već je cilj izbrisati ontološku razliku između muškarca i žene. I muškarac i žena imaju izvornu jednakost u slobodi i dostojanstvu, ali svaki od njih je poseban i jedna neponovljiva jedinka.

2.1. Postanak i razvoj teorije

Pojam rod u smislu društvenoga spola nastaje u drugoj polovici 20. stoljeća kao plod rasprava o interseksualcima i transseksualcima. Pojmovno razlikovanje uvodi John Money koji je radio istraživanja na hermafroditima, odnosno na osobama koje su rođene i s muškim i ženskim spolom. Došao je do zaključka kako se te osobe identificiraju s rodom koji im se dodijeli nakon rođenja i prisvoje ga do kraja života. Prema njegovoj teoriji rod je autonoman psihološki fenomen koji je neovisan o spolu te je trajan. U konačnici zaključuje kako su onda svi ljudi po rođenju neutralni te da spol ne određuje društvenu ulogu već rod s kojim se čovjek poistovjeti nakon rođenja. Tu teoriju feministkinje ubrzo preuzimaju⁴⁷ i ona im postaje glavnim izvorom borbe za ravnopravnost uz Simone de Beauvoir i njenu tezu kako se ženom ne rađa nego se postaje.

Ova teorijska i filozofska razina ubrzo postaju široko prihvaćene zahvaljujući Aleisteru Crowleyju koji je bio pisac, pjesnik, slikar, alpinist, kemičar, ali i okultist, magičar i čarobnjak te je kao takav bio vrlo utjecajan. Tvrdio je kako je primio poruke od natprirodnog entiteta zvanog Aiwass koje je zapisao i objavio u knjizi „*Liber Al vel Legis*“ (Knjiga zakona) u kojoj se sve svodi na vrhunsko načelo „čini ono što želiš, to je sav zakon.“⁴⁸ Uzimajući ovu rečenicu kao misao vodilju u svim razmišljanjima i djelovanjima, dolazi se do potpunog relativizma. Čovjek je sam mjerilo svega što postoji, a to nije nikakva inovacija misli. Isto to je zastupao i Protagora u 5. stoljeću prije Krista govoreći da je čovjek mjera svih stvari; onih koje jesu da jesu i onih koji nisu da nisu. Tako i Crowley negira svaki autoritet i pojedinca postavlja vrhovnim zakonodavcem u ime apsolutne slobode čovjeka. Problem je što čovjek ne može biti apsolutno slobodan jer on nije apsolutno biće, nije Bog. U takvoj percepciji sebe, kao Boga, svaki pojedinac smatra kako ima

⁴⁷ Usp. *isto*, 386.

⁴⁸ Usp. I. POLJAKOVIĆ, Dženderizam-novi oblik totalitarizma? u: *Crkva u svijetu*, 55 (2020.) 4, 756.-758.

pravo na sve. Nema kriterije kojima se vodi, ne poštuje dobro ili zlo kao ni naravni zakon koji je upisan u svakog ponaosob, ignorira savjest i često se pokorava samo vlastitim nagonima. To ne može biti biće potpune slobode jer je vođeno samo željom i instinktima.

Alfred Kinsey koji je inspiriran Crowleyevim radom je objavio „znanstvene“ radove „*Seksualno ponašanje ljudskog mušjaka*“ i „*Seksualno ponašanje ljudske ženke*“ u kojima sve spolne odnose, uključujući i devijacije, zoofiliju i pedofiliju, smatra normalnima, a prema njemu je svaki prosječan čovjek biseksualac, prema čemu je heteroseksualnost abnormalan oblik ljudske spolnosti. Ovo je imalo veliku podršku javnosti pa dolazi do osnivanja raznih časopisa i klubova, a počinje cvjetati pornografska industrija, ali i kontraceptivna i abortivna farmacija. Uz sve to dolazi do velikog broja rastave braka, ali i do seksualne revolucije koja je kulminirala krajem 60-ih godina u hipijevskom pokretu.⁴⁹ Upravo navedeno načelo „Čini što hoćeš, to je sav zakon“ je uzrokovalo takvu situaciju. Negirao se prirodni red upisan u čovjeka. Ovakve struje se zalažu za degradaciju dostojanstva osobe svodeći čovjeka na ono najniže u njemu, na nagone. Sve se podređuje užitku i želji osobe, što je vidljivo u čestim promjenama partnera koje su uzrokovane zadovoljavanjem požude, eksperimentiranjem na području seksualnosti s brojem i spolom osoba s ciljem legaliziranja takvih radnji. U pozadini svega je samo zadovoljavanje sebičnih želja koje se ne želi kontrolirati.

Vodile su se velike rasprave na području promjene spola nad interseksualcima i transseksualcima. Određeni pojedinci su zahtijevali promjenu spola jer se nikako nisu mogli identificirati sa svojim anatomskim obilježjima. Redovito je to bio slučaj kod osoba koje su rođene s oba biološka spola. Određene feministkinje su preuzele te koncepte i počele ih primjenjivati na neravnopravan odnos muškaraca i žena. Upravo one počinju sa razdvajanjem pojmova spol i rod pri čemu je spol biološka datost, a rod društveni konstrukt i ta distinkcija biva prihvaćena i u akademskim krugovima.⁵⁰ Nisu samo filozofski rječnici počeli definirati spol i rod brišući ontološku zadanost, već i medicinske enciklopedije pa čak i službeni rječnici određenih naroda.

Ove koncepcije počinju ulaziti u službene dokumente Ujedinjenih naroda pod pritiskom rodnih feministkinja. Najveći problem pojma rod (*gender*) je nepostojanje konsenzusa oko njegovog prijevoda. Prevodi se na različite načine ovisno o situaciji i podneblju, a najčešći prijevodi su rod, spol, društveni spol, spolna specifičnost, društvena kategorija spola... Taj izraz

⁴⁹ Usp. *isto*

⁵⁰ Usp. R. J. Anić, *Kako razumjeti rod*, Zagreb, 2011., 45.

je dobio odlučujući prodor na *Četvrtoj međunarodnoj konferenciji o ženama u Pekingu* 1995. pri čemu je rodna jednakost postala njenim glavnim ciljem, a da se ona sama nije definirala jer nema temelje ni sustavan sadržaj.⁵¹ Njeni zagovornici inzistiraju na globalnoj primjenjivosti rodne jednakosti, a da teorijski nisu do kraja domislili sustav.

Samo širenje sadrži i strategiju primjenjivanja koja se zove *gender mainstreaming*. On znači sustavno uključivanje situacija, prioriteta i potreba žena i muškaraca u sve politike, i to imajući u vidu promicanje žena i muškaraca i mobiliziranje svih općih politika i mjera upravo za postizanje ravnopravnosti aktivnim i otvorenim uzimanjem u obzir, u fazi planiranja, njihovih učinaka na situacije žena odnosno muškaraca, pri njihovoj implementaciji, promatranju i vrednovanju.⁵² Vidljivo je kako se pojam rod koristi za reguliranje odnosa muškaraca i žena i političkim krugovima i to nije bezopasno. Ali, postavlja se pitanje, zašto je došlo do zamjene pojmova? Zašto je spol, koji je u sebi jasan i razumljiv, zamijenjen nedefiniranim rodом? Očito se rodna teorija želi infiltrirati u sve aspekte društvenog djelovanja.

2.2. Načela i glavni pojmovi

Glavni princip rodne teorije je potpuna jednakost muškaraca i žena. Pitanje jednakosti obuhvaća pravo na jednakost i jednake mogućnosti kao i pravo na razliku te priznanje prava i subjektivno znanje o tome, a tiče se samoreprezentacije, samopoštovanja i mnogostruke identifikacije pojedinaca kao ljudskih bića, te načela i aspekata ljudskog i ljudskosti. Rodna jednakost suprotna je rodnoj nejednakosti, koja ne poznaje i ne poštuje rodne različitosti. Rodna jednakost znači da muškarci i žene imaju mogućnost punog sudjelovanja kao i jednake mogućnosti ili životne prilike pristupu i kontroli dobara i resursa.⁵³

Rodni teoretičari koriste cijeli spektar pojmova kojima žele postići svoje ciljeve. Prvenstveno razlikuju spol i rod. Prema njima je spol naravan, proizvod je biološke reprodukcije, može biti genetski, fizički, biološki, anatomski, fiziološki, kromosomski, hormonalni. On je nepromjenjiv, stabilan, fiksiran univerzalan te je objektivna stvarnost u osobi. Za razliku od spola,

⁵¹ Usp. M. A. PEETERS, *Rodna revolucija. Vodič za razlučivanje*, Split, 2016., 63.

⁵² EUROPEAN COMMISSION, DIRECTORATE-GENERAL FOR EMPLOYMENT, SOCIAL AFFAIRS AND INCLUSION, *100 Words for equality*, Publications Office, 1998., 21.

⁵³ R. BORIĆ (ur.), *Pojmovnik rodne terminologije prema standardima Europske unije*, Zagreb, 2007., 74.

rod je društveno i kulturološki konstruiran, proizvod je društvene reprodukcije, može biti konvencionalan, društveni, kulturološki, politički... Promjenjiv je, nestabilan, fluidan, prolazan, varijabilan ovisno o razdobljima i kulturama te je subjektivan. Spol je samo muški ili ženski, a rod može biti muški ili ženski polaritet, međupolaritet ili neutralan.⁵⁴ Što se tiče samog pojma rod, nadalje se razlikuju rodni identitet, ono što osoba jest i kakvom se osjeća te rodna uloga, ona funkcija koju obavlja u društvu, a primjerena je određenom spolu. U kontekstu odnosa rodnog identiteta i rodne uloge je potrebno govoriti o stereotipima kao ustaljenim načinima mišljenja u društvu koje rodni teoretičari žele potpuno dokinuti.

Posljednji element jest seksualna orijentacija, koju definira ono što kod osobe izaziva seksualnu reakciju. Prema seksualnoj orijentaciji čovjek može biti heteroseksualac (što znači da ga privlači osobe drugog spola), homoseksualac (privlači ga osoba istog spola), biseksualac (privlači ga osobe i muškog i ženskog spola) ili aseksualac (pri čemu seksualnost nije bitan aspekt života, i ništa ga seksualno ne uzbuđuje.)⁵⁵ Kod većine ljudi su spol, rod i seksualna orijentacija komplementarni, ali ne mora uvijek biti tako.

2.2.1. Razrada pojma spol

Spolom se smatraju biološke značajke koje obilježavaju ljudska bića kao žene i muškarce. U društvenim se znanostima spol definira kao društvena i zakonska klasifikacija bioloških značajki koje osobe dijele na samo dvije kategorije, na muški i ženski spol. Spol na osnovi genitalija i reproduktivnih funkcija tako predstavlja znanje o tijelu te je također podložan interpretacijama i kulturalno uvjetovan.⁵⁶

Spol se odnosi na biološke aspekte nečijih osobina, odnosno posjedovanje muških ili ženskih spolnih karakteristika. Spol se može određivati prema kromosomima, mikroskopskim, štapićastim strukturama koje se nalaze u jezgri stanice organizma i koje prenose nasljedna svojstva pri čemu muški spol ima XY, a ženski XX kromosome; prema genima, odnosno prema prisutnosti SRY gena koji određuje muški spol; prema spolnim žlijezdama odnosno gonadama, a to su sjemenici kod muškarca i jajnici kod žena, i hrane organizam hormonima koji djeluju na tjelesne

⁵⁴ Usp. M. A. PEETERS, *Rodna revolucija. Vodič za razlučivanje*, 47., 48.

⁵⁵ Usp. G. ARBANAS, *Razvoj rodnog identiteta i seksualne orijentacije*, u: *Zaštita prava djece i mladih na seksualno zdravlje*, Rijeka, 2016., 29.

⁵⁶ R. BORIC (ur.), *Pojmovnik rodne terminologije prema standardima Europske unije*, 87.

karakteristike i funkcije svojstvene muškarcu, odnosno ženi te unutarnjim ili vanjskim spolnim organima.⁵⁷ Dakle, spol se uvijek određuje prema anatomskim karakteristikama i nije niti može biti kulturno uvjetovan, suprotno navodima iz *Pojmovnika rodne terminologije po standardima Europske unije*.

No postoje medicinski izuzetci kad nije tako lako odrediti spol osobe. Taj fenomen je poznat pod nazivom hermafroditizam ili dvospolnost, tj. istovremeno postojanje spolnih žlijezda obaju spolova u organizmu neke jedinice. To je slučaj s puževima. No moguć je i kod čovjeka. U tom slučaju se govori o stanju nepotpune spolne razlučenosti s funkcionalno nedovoljno razvijenim žlijezdama jednog i drugog spola.⁵⁸

Svaka stanica ljudskog organizma ima 23 para kromosoma. Kromosomska konstatacija ženske spolne stanice je 22A+X, a spermija 22A+X ili 22A+Y. Ovisno o tome koji spermij oplodi jajnu stanicu, ovisit će i spol osobe. Dakle, čovjek je u trenutku začeća biološki određen kao muškarac ili kao žena stapanjem kromosoma (XX za žensko ili XY za muško.) Od tog trenutka u sebi nosi specifičnosti određenog spola, ali i heteroseksualni nagon koji se nakon rođenja, tijekom života, kroz društvene norme učvršćuje ili smanjuje (osim ako je riječ o anomalijama tijekom prenatalnog razvoja, prvenstveno je to slučaj hermafroditizma.) Osobe se rađaju s određenim predispozicijama o čemu su napravljena brojna istraživanja: muška djeca radije gledaju predmete, a ženska osobe upravo zbog razvoja mozga pri čemu je muškarcu razvijenija lijeva hemisfera mozga i centar za objektivnu stvarnost, jezik, znanost te logično i egzaktno matematičko računanje. Kod žena je razvijenija desna polutka odgovorna za osjećaje, intuiciju, prepoznavanje lica i procesuiranje glazbe. Dakako, tijekom života i pod utjecajem različitih čimbenika te se razlike razvijaju i učvršćuju, ali važno je istaknuti kako se s njima rađaju i nisu samo posljedica društvenog utjecaja.⁵⁹ To također ne znači da je ženi nemoguće znati matematiku ili se baviti znanostu jer je mozak ipak organ koji se razvija i mijenja. Ova istraživanja pokazuju razvijenost hemisfera po rođenju te u prvim godinama života.

Genetičar Bryan Sykes smatra da je spol (*sex*) naša osnovna oznaka jer je činjenica da ljudska bića postoje u dva oblika, u muškom i ženskom. Međutim, biološka se kategorija u rodnome okružju razumijeva u svojoj višeslojnoj pojavnosti. Rodna su istraživanja usmjerena na

⁵⁷ Usp. G. ARBANAS, Razvoj rodnog identiteta i seksualne orijentacije, 28.

⁵⁸ Hermafrodit, u: LJ. JOJIĆ, R. MATASOVIĆ i dr. (ur.), *Hrvatski enciklopedijski rječnik*, Zagreb, 2004., 4, 87.

⁵⁹ D. MATIĆ, I. KOPREK, Bioetička i ideološka pozadina rodne teorije, 389.

razlike između spola kao biološke kategorije i roda kao društvene kategorije. Analizirajući biološke odrednice spola u svojoj knjizi *Drugi spol*, Simone de Beauvoir, dolazi do zaključka da biološki spol nije i doživotno jamstvo, nego promjenjiva te društveno uvjetovana kategorija. Treba naravno uzeti u obzir kako je intencija ove knjige bila borba za ravnopravnost žena u društvu pri čemu se patrijarhalno uređenje shvaćalo uzrokom svih nepravdnosti prema ženi. Bihevioristički endokrinolog Marc Breedlove s Berkeleyja kaže: „Da, rođeni smo s predispozicijama, no društvo je to koje ih pojačava, uveličava“⁶⁰ To, naravno, ne znači i ne mora značiti da rod i spol zapravo nisu preklopive kategorije jer „ne radi se samo o ženama ili o muškarcima, već o sklopu različitih, često kontradiktornih značenja koja se pripisuju pojedinom spolu“⁶¹

Richard Lipa napravio je studiju na 200 000 ispitanika iz 53 zemlje na kojima je ispitivao spolne, tj. rodne razlike. Parametri kojima se bavio su bili spolni nagon, društvena spolnost i visina kao značajke biološke spolne uvjetovanosti. Svi parametri pokazali su razlike među spolovima u svim zemljama. Na temelju rezultata je donio zaključak da postoji utjecaj različitih kultura na ponašanje muškarca ili žene, ali specifično muško odnosno žensko je biološki determinirano. Da su kulturološki i sociološki utjecaji jedine odrednice roda, ne bi bilo moguće doći do ovakvih empirijskih rezultata koji pokazuju razliku u ponašanju spolova u potpuno različitim okruženjima i kulturama.⁶² Ovo se primjenjuje i na matrijarhalna društva (koja su danas izuzetak, ali postoje u nekim plemenima.) Unatoč ulogama koje vrše u jednom takvom društvu, žene i muškarci se i dalje razlikuju po navedenim biološkim, ali i psihološkim datostima.

2.2.2. Odredba značenja rod

Koncept roda se odnosi na društvene razlike između žena i muškaraca, razlike koje su naučene, koje se mijenjaju s vremenom i koje imaju širok raspon varijacija unutar jedne kulture i između kultura. Rod se definira i kao društveno-kulturalni koncept kojim se pridaje značenje razlici spolova, kao tvorbeni element društvenih odnosa koji se temelje na uočenim razlikama između spolova te kao primarni način označavanja odnosa moći. Kulturno uvjetovana rodna

⁶⁰ Usp. H. HEFFER, Biološka i društvena kategorija roda u rodnoj teoriji i rodna teorija stereotipa, u: *Rasprave instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje*, 33 (2007) Zagreb, 165., 166.

⁶¹ Usp. *isto*

⁶² Usp. D. MATIĆ, I. KOPREK, Bioetička i ideološka pozadina rodne teorije, 390.

podjela na muško i žensko, naime, nije binarno simetrična ni vrijednosno neutralna, već je uspostavljena na hijerarhijskom načelu i kao takva povratno djeluje na društvene odnose spolova u određenoj zajednici. Nove teorijske rasprave približavaju razlikovne granice pojmova spol i rod, no u funkcionalnom smislu razlikovanje pojmova najčešće se zadržava.⁶³

Rod (eng. *gender*, lat. *genus*) je psihološko-socijalni ili psihološko-kulturološki konstrukt i odnosi se na subjektivni doživljaj osobe i vanjski izgled i ponašanje koji okolina doživljava kao „muški“ ili „ženski“, tj. da ima muške ili ženske karakteristike. Rod nema nužno veze sa spolom, tj. i osobe muškog spola mogu imati unutarnji doživljaj i vanjske (sociokulturološke) manifestacije ženskosti i ženstvenosti i obrnuto. Ipak, u većini slučajeva rod i spol su komplementarni.⁶⁴

Judith Butler, jedna od glavnih zastupnica rodne teorije tvrdi da uopće nema muškaraca i žena te da rod nije vezan uz biološki spol koji uopće ne igra nikakvu ulogu; on nastaje samo zato jer je stvoren govorom, a ljudi vjeruju u ono što čuju. Identitet je, kako gleda Judith Butler, nestalan i promjenjiv pa nema muškog i ženskog bića nego samo određen *performance*, dakle ponašanje koje se u svako doba može promijeniti.⁶⁵ Ona ne negira biološki spol, ali tvrdi kako se on uvijek tumači u kulturalnom kontekstu.

Rod se odnosi na stavove, osjećaje i ponašanja. Rod ima dvije komponente: subjektivni doživljaj roda, rodni identitet i društveno prihvaćeni način pokazivanja roda, rodna uloga. Rodni identitet je unutarnji, subjektivni doživljaj osobe kao muškarca ili žene. Najčešće, rodni identitet odgovara spolu, no to ne mora uvijek biti tako⁶⁶ zbog bioloških ili socijalnih čimbenika.

Danas se zna da rodni identitet ima i biološku podlogu. Naime, INAH-3 jezgra (to je jezgra u hipotalamusu, moždanoj strukturi koja izlučuje hormone važne za održavanje homeostaze te ima važnu ulogu u emocijama i motivaciji) je rodno dimorfna jezgra, koja je veća kod osoba ženskog roda, ali muškog spola (transmuškaraca) nego kod cisžena (osoba ženskog spola i ženskog roda) i prije provođenja bilo kakvih postupaka tranzicije,⁶⁷ odnosno promjene spola.

Fra Velimir Valjan, moralni teolog na katedri Franjevačke teologije u Sarajevu, rodno-spolnu problematiku promatra višeznačno. Ako je spol shvaćen kao biološki zadan, a rod kao

⁶³ R. BORIC (ur.), *Pojmovnik rodne terminologije prema standardima Europske unije*, 72.

⁶⁴ Usp. G. ARBANAS, Spol, rod i seksualna orijentacija, u: *Osnove seksualne medicine*, Split, 2017., 13.-26., dostupno na:

https://www.researchgate.net/publication/316918930_Spol_rod_i_seksualna_orijentacija_Sex_gender_and_sexual_orientation (8.12.2021.)

⁶⁵ Usp. G. KUBY, *Seksualna revolucija*, 82.

⁶⁶ Usp. G. ARBANAS, Razvoj rodnog identiteta i seksualne orijentacije, 26.

⁶⁷ Usp. G. ARBANAS, Spol, rod i seksualna orijentacija, 13.-26.

društvena kategorija, onda je riječ o konstrukciji različitih razina: simbolične (pri čemu je rod metafora za izražavanje stvarnosti muškog i ženskog), socijalne (u smislu organizacije društva) i individualne (kao potpune samoidentifikacije osobe.) Društvena kategorija roda, obuhvaća spolno utemeljenu kategoriju, ali ne kao nepovredivu nego kao materijal koji se može doraditi ponašanjem i različitim ulogama koje društvo dodjeljuje. Rod se usvaja i uči društvenim putem, a spol je prirodom uvjetovan i podrazumijeva biološka obilježja. Spol se dakle smatra pasivnom, zadanom kategorijom dok je rod, društveno utemeljena kategorija koja se zasniva na spolu i stoga je jednim svojim dijelom zadana, no vrlo je promjenjive naravi i stoga dinamična i nestabilna. Zaključak koji zastupnici ove teorije donose jest da biološki spol i društveni rod ne moraju nužno biti identični iako u većini slučajeva jesu.⁶⁸

2.2.2.1. Rodni identitet

Rodni identitet podrazumijeva vlastito rodno određenje i izražavanje, koje ne mora nužno ovisiti o spolu koji je upisan rođenjem, dakle rodni je identitet neovisan o biološkom spolu osobe. Rodni se identitet tiče svakoga ljudskog bića i ne znači samo binarni koncept “muškoga” ili “ženskoga” nego se proširuje i na “nove rodne identitete” LGBTIQ populacije.⁶⁹

Rodni identitet predstavlja unutarnji osjećaj osobe da je muško ili žensko. Rodni identitet nema vanjskog znaka, već je unutarnji, subjektivni, psihološki, umni doživljaj. Identitet je doživljaj vlastitog ja, pojam kojeg osoba ima o samoj sebi i neprekinutom postojanju vlastite ličnosti, čije se bitne karakteristike ne mijenjaju u vremenu, u ovisnosti o mjestu ili situaciji u kojoj se osoba nalazi. Rodni identitet je temeljna komponenta osjećaja identiteta osobe i razvija se u ranom djetinjstvu, prije škole i u tom vremenu se formira i shvaćanje da je naš identitet stalan, nepromjenjiv, te u to doba dijete počinje shvaćati da će i rodni identitet biti dio njezinog osnovnog, nepromjenjivog osjećaja sebe⁷⁰ i kao takav će se definirati čitavog života.

Rodni identitet se formira u prve tri godine života kad dijete shvaća da postoje muškarci i žene i sebe svrstava u jednu od te dvije skupine. Već u ovoj ranoj dobi djeca pokazuju sklonost izboru istospolnih prijatelja. Ova sklonost biranju istospolnih prijatelja prisutna je i u drugih primata, a

⁶⁸ Usp. H. HEFFER, *Biološka i društvena kategorija roda u rodnoj teoriji i rodna teorija stereotipa*, 166., 167.

⁶⁹ R. BORIC (ur.), *Pojmovnik rodne terminologije prema standardima Europske unije*, 78.

⁷⁰ Usp. G. ARBANAS, *Spol, rod i seksualna orijentacija*, 13.-26.

ne samo u čovjeka, a tu je prisutna i činjenica da djeca u dobi od tri ili četiri godine pokazuju i razlike u opisivanju drugih osoba. U predškolskim godinama još se jasnije pokazuju neke rodne razlike: dječaci više sudjeluju u grupnim aktivnostima dok djevojčice preferiraju rad u paru. Dječaci su skloniji natjecateljstvu a djevojčice smirivanju konflikata i brizi.⁷¹ Razvoj rodnog identiteta je završen do školske dobe te je on nepromjenjiva komponenta čovjeka. Vezan je uz biološke datosti čovjeka, prvenstveno uz kognitivni razvoj, ali veliku ulogu imaju odgoj te sama socijalizacija.

2.2.2.2. Rodna uloga

Rodna uloga je skup očekivanih postupaka i ponašanja koji je povezan s činjenicom – i unaprijed računa na nju – je li osoba muškarac ili žena, i to na način kako je opisano u pojmu “društveni ugovor zasnovan na spolu/rodu”. To je skup kako nevidljivih tako i jasno izraženih pravila koja upravljaju rodnim odnosima te dodjeljuju različite poslove i vrijednosti, odgovornosti i dužnosti muškarcima i ženama, a izražavaju se na tri razine: razini kulturne nadgradnje – kroz norme i vrijednosti u društvu, na razini institucija – blagostanja obitelji, obrazovnom sustavu i sustavu zapošljavanja itd., te na razini socijalizacijskih procesa, poglavito u obitelji. Koncept “rodnih/spolnih uloga” ima nedostatak kao i sve teorije uloga. Naime, u tom se konceptu uloge promatraju statično, i budući da su “zadane”, drže se nepromjenjivima. Isto tako, koncept pretpostavlja da nositelji/ce uloga na njih dobrovoljno pristaju i slobodno “igraju” svoju ulogu. Time se naivno izvlači zaključak da je individualnom željom i odlukom pojedinki ili pojedinaca moguće preokrenuti odnos uloga, što nije točno jer je tu riječ o društveno nametnutim odnosima između muškaraca i žena, odnosima moći koje je teško mijenjati.⁷²

Rodna uloga ovisi o okolnostima u kojima osoba živi te se može definirati kao sve ono što čovjek radi, način na koji govori i ponaša se, uključuje odijevanje, hobije, zanimanja, reakcije... Budući da rodna uloga uvelike ovisi i o društvu u kojem živimo, velik broj ljudi koji imaju isti spol i rodni identitet i dalje mogu imati drugačiju rodnu ulogu. Npr. osoba koja je ženskog spola i koja ima ženski rodni identitet može pokazivati ponašanje koje će se smatrati tipično muškim⁷³

⁷¹ Usp. G. ARBANAS, *Razvoj rodnog identiteta i seksualne orijentacije*, 34.

⁷² R. BORIĆ (ur.), *Pojmovnik rodne terminologije prema standardima Europske unije*, 77., 78.

⁷³ Usp. G. ARBANAS, *Razvoj rodnog identiteta i seksualne orijentacije*, 28., 29.

npr. može se baviti boksom ili pak graditi karijeru, dok će njen muški partner brinuti o obitelji i kućanstvu što je danas raširena pojava koja nije nimalo neobična. Dakle, suprotno navodu iz *Pojmovnika rodne terminologije po standardima Europske unije* koji izričito tvrdi da je rodna uloga unaprijed zadana i nepromjenjiva kao posljedica patrijarhata, sama medicina tvrdi drugačije uzimajući konkretne sociološke primjere.

2.2.3. Seksualna orijentacija

Seksualna orijentacija označava ono što osobu seksualno privlači, tj. koja skupina ljudi izaziva erotske/seksualne osjećaje.⁷⁴ Spolnom se orijentacijom ili spolnom opredijeljenošću prema standardima EU pretpostavlja seksualna privlačnost prema osobama istog ili različitog spola: homoseksualnost, lezbijstvo, heteroseksualnost, biseksualnost. Spolna je orijentacija dio identiteta osobe i politika izbora, a odnosi se na emocionalnu i seksualnu usmjerenost prema drugim osobama. Ako je izraženo zanimanje za osobu istoga spola, govorimo o homoseksualnoj orijentaciji. Zanimanju li nas osobe suprotnog spola, riječ je o heteroseksualnoj orijentaciji, a ako se zanimanje pokazuje za oba spola, to je biseksualna orijentacija ili biseksualnost.⁷⁵

Još uvijek nema konsenzusa o tome što prevladava u nastajanju spolne orijentacije. Neki smatraju kako je ona urođena čovjeku i prema tome je heteroseksualnost glavna orijentiranost osobe, a ostale vrste privlačnosti su devijacije upravo iz razloga jer je čovjek, između ostalog prokreativno biće, a to je moguće jedino u heteroseksualnom odnosu. Neki drugi teoretičari tvrde kako je i homoseksualnost urođena, no to još nisu potvrđene teorije, iako postoje određene studije koje se bave proučavanjem strukture mozga te su donijele zaključke o različitosti mozga kod homoseksualnih i heteroseksualnim osoba.

Ono što je važno uzeti u obzir jest odgoj u prve tri godine života, tj. u periodu u kojem se razvija rodni identitet osobe, a manifestira se kasnije u životu u adolescenciji. Uloga majke u tom periodu je izuzetno važna. Ako je majka hladna, autoritativna, stroga i zapovijeda, u dječaku može izazvati strah od žena te će on tu sliku imati cijeli život i zbog toga će se bojati stupiti u bilo kakav odnos sa ženom. Ista je situacija i sa ženskim djetetom. Ako djevojčica vidi da se njena majka tako ophodi ne samo prema njoj, nego i prema ocu, integrirat će njena ponašanja i stavove u svoju

⁷⁴ G. ARBANAS, Spol, rod i seksualna orijentacija, 13.-26.

⁷⁵ R. BORIC (ur.), *Pojmovnik rodne terminologije prema standardima Europske unije*, 88.

ličnost te će se i ona tako ponašati prema muškarcima u životu.⁷⁶ Budući da žena ne treba slabog muža, nego sigurnost koju joj takav muškarac ne može pružiti, potražiti će partnera u ženi koja je bila slična njenoj majci.

2.2.4. Pojam „stereotipa“ u rodnoj teoriji

Najčešće negativan, premda može biti i pozitivan stav o nekoj skupini i njenim pripadnicima/cama. Budući da prethodi iskustvu, ne mijenja se zbog sadržaja stečenih novim iskustvom. Riječ je o generalizaciji, odnosno uopćenom stavu koji dovodi do pretjerane kategorizacije neke grupe i njenih pripadnika/ca. Ako se jasno pokazuje stav prema drugoj grupi, riječ je o otvorenoj predrasudi, a ukoliko se stav ne iskazuje, ali ipak djelatno utječe na ponašanje jedne skupine ili pojedinca/ke prema drugima, radi se o prikrivenoj predrasudi.⁷⁷

Potrebno je razlikovati stereotipizaciju, proces nastanka stereotipa kroz jezično-društvene okolnosti i praksu te stereotipiziranje odnosno proces praktične primjene stereotipa u komunikaciji. Proces stereotipiziranja se može okarakterizirati trima dimenzijama njegovom jezičnom pojavnošću, društvenim okolnostima u kojima je nastao i u kojima ga se primjenjuje te psihološkim motrištem i stanjem, odnosno reakcijom govornika koji ga odabire i rabi u određenoj govornoj situaciji. Govornik uporabom stereotipa preslikava taj stereotip na nove ili prepoznatljive okolnosti, time izražavajući svoj stav prema pojavnome i izrečenome. Rodne su studije narušile stereotipe. Okomile su se na ustaljene društveno-kulturno-psihološki utemeljene modele muško-ženskih razlika. Stereotip se ovdje promatra kao jezično-društveno stanje, tj. činjenica, i kao jezično-društveni proces, tj. događaj koji govornom komunikacijom u sebi spaja jezik i društvo te njihovu psihologiju.⁷⁸ Dakle, stereotipi su jedan od načina društvene komunikacije.

Rodni teoretičari su tradicionalne antropološke datost imenovali stereotipima jer smetaju njihovim idejama i time im daju negativni prizvuk. Stereotipima su proglasili mnoge stvarnosti međusobnih muško-ženskih odnosa: uloge, geste, odjeća, držanje, majčinu utrobu, očinsku kuću, muško-žensku komplementarnost, tradicionalnu obitelj, muškarca kao glavu obitelji, ženu kao čuvaricu života, fizičku superiornost muškarca i ženinu potreba za zaštitom, mušku racionalnost i

⁷⁶ Usp. Homoseksualne želje: <http://www.zzjzpgz.hr/nzl/12/homoseksualne.htm> (14.12.2021.)

⁷⁷ R. BORIĆ (ur.), *Pojmovnik rodne terminologije prema standardima Europske unije*, Zagreb, 2007., 58.

⁷⁸ Usp. H. HEFFER, *Biološka i društvena kategorija roda u rodnoj teoriji i rodna teorija stereotipa*, 169.-171.

žensku senzibilnost, žensku empatiju i dar slušanja... Dakle, poziv muškarca i žene na ljubav su imenovali stereotipom koji treba dokinuti.⁷⁹ Sve one tradicionalne vrijednosti žele dekonstruirati te uvesti opći pluralizam koji nema svoje temelje i pri tome je nepouzdan i nestabilan.

2.3. Refleksija *Pojmovnika rodne terminologije po standardima Europske unije*

Pojmovnik rodne terminologije po standardima Europske unije je dokument izdan od Ureda za ravnopravnost spolova Vlade Republike Hrvatske 2007. godine koji je izradio Centar za ženske studije, a glavna urednica je Rada Borić. U uvodnoj riječi, urednica navodi kako je ovaj pojmovnik nastao iz potrebe i želje da se rodna terminologija uvede u hrvatski politički, kulturni i obrazovni prostor.⁸⁰ Dakle cilj ovog dokumenta jest infiltracija rodne terminologije u sve aspekte hrvatskog društva. Pozivajući se na ovaj pojmovnik, pojedince se osuđuje za političku nekorektnost, a iza tog pojma se krije odbacivanje istine. Svatko tko je „etiketiran“ kao politički nekorektan jest onaj tko govori istinu. Politička korektnost je jedna od najvećih pošasti suvremenog doba pri čemu se pokušava svima udovoljiti, nikoga se ne želi uvrijediti niti omalovažavati i u tom procesu se zatomljuju etičke i moralne vrijednosti u korist raznim ideologijama, u prvom redu rodnoj ideologiji. Također, namjera autora ovog pojmovnika je njegovo korištenje u donošenju zakona u Republici Hrvatskoj.

Drugi aspekt je kulturni. Suvremena kultura je kultura negacije, kultura smrti. Ne veličaju se više vrednote poput dobrog i lijepoga, već je vrijedno samo ono što je inovativno, ono što nitko prije nije napravio iako često puta nema nikakvu kulturnu ni umjetničku vrijednost. U tom kontekstu se može promatrati i kultura odijevanja i govora. Na tom području je ovaj Pojmovnik ostavio upečatljiv trag. Negirajući razliku između muškarca i žene, uvodeći rodna značenja, žele se normalizirati pojave poput transvestizma, odnosno oblačenja poput osoba suprotnog spola uz opravdanje kako je i oblačenje samo plod društvenih uloga. Na području govora je situacija alarmantna u nekim dijelovima Europe gdje se zabranjuje korištenje zamjenica „on“ ili „ona“ i umjesto toga se koristi neutralni pojam „ono.“

Kao treće područje je navedeno obrazovanje. Ovakvi standardi se žele nametnuti kao jedini ispravni u školski sustav. Djeci se želi ovakav način mišljenja postaviti normalnim i normativnim.

⁷⁹ Usp. M. A. PEETERS, *Rodna revolucija. Vodič za razlučivanje*, 95., 96.

⁸⁰ R. BORIC (ur.), *Pojmovnik rodne terminologije*, 5.

Djeca su male osobe koja upijaju ono što se događa oko njih. Kroz višegodišnje obrazovanje usvajaju vrijednosti i formiraju se u osobe sa stavom. Ovakvim obrazovanjem ne mogu dobiti čvrsta uvjerenja ni o čemu, jer sama teorija nema čvrstu podlogu. Ako država želi imati pojedince koji znaju misliti svojom glavom i koji će u budućnosti donijeti prosperitet, ovakve inicijative moraju biti zabranjene.

2.4. Zakonska regulativa

Većina zemalja Europske unije na neki način regulira promjenu oznake roda u osobnim dokumentima uz neke iznimke. Međutim, činjenica da zakonsko priznanje roda postoji ne znači da je ono adekvatno regulirano. Primjerice, do travnja 2017., dvadeset je zemalja zahtijevalo sterilizaciju kao preduvjet zakonskog priznanja roda, a 36 njih dijagnozu psihičkog poremećaja.⁸¹

Hrvatska nema poseban zakon o promjeni spola po uzoru na neke druge europske zemlje. I u samoj Europskoj uniji ne postoji suglasnost o tome kako treba tretirati diskriminaciju na osnovu rodnog identiteta. Neke države ju shvaćaju kao diskriminaciju na osnovu spola, a neke temeljem seksualne orijentacije. U Hrvatskoj postoje dokumenti koji garantiraju prava transrodnih i transseksualnih osoba, a koji su dio unutrašnjeg pravnog poretka,⁸² a to su:

1. Univerzalna deklaracija o ljudskim pravima, koja svakom ljudskom biću garantira pravo na poštovanje njegovog ljudskog dostojanstva.⁸³
2. Konvencija o eliminiranju svih oblika diskriminacije žena, budući da diskriminaciju temeljem rodnog identiteta i izražavanja treba promatrati kao diskriminaciju temeljem spola.⁸⁴
3. Europska konvencija o ljudskim pravima i osnovnim slobodama koja predstavlja živi instrument. Europski sud za ljudska prava je u posljednjih desetak godina donio par presuda kojim se transseksualnim osobama garantira pravo na odgovarajući medicinski

⁸¹ UDRUGA LORI, *Put u prosTRANStvo*, Rijeka, 2012, 64.

⁸² Usp. *isto*

⁸³ Odluka o objavi Opće deklaracije o ljudskim pravima: https://narodne-novine.nn.hr/clanci/medunarodni/2009_11_12_143.html (28.2.2022.)

⁸⁴ Konvencija o uklanjanju svih oblika diskriminacije žena: https://ravnopravnost.gov.hr/UserDocsImages/arhiva/preuzimanje/dokumenti/un/kon_o_ukl_diskr_zena.pdf (28.2.2022.)

tretman, pravo na brak, pravo na adekvatnu administrativnu promjenu njihovog pravnog statusa nakon promjene spola.⁸⁵

4. Deklaracija Ujedinjenih nacija o seksualnoj orijentaciji i rodnom identitetu.⁸⁶

Republika Hrvatska je sama donijela dva zakona o ovom pitanju:

1. Zakon o suzbijanju diskriminacije kojim se stvaraju pretpostavke za ostvarivanjem jednakih mogućnosti i uređuje zaštita od diskriminacije, između ostalog, bazirana na rodnom identitetu i izražavanju.⁸⁷

2. Kaznenim zakonom Republike Hrvatske propisano je da je zločin iz mržnje svako kazneno djelo tog Zakona, počinjeno iz mržnje prema osobi zbog njezine rase, boje kože, spola, spolne orijentacije, jezika, vjere, političkog ili drugog uvjerenja, nacionalnog ili socijalnog podrijetla, imovine, rođenja, naobrazbe, društvenog položaja, dobi, zdravstvenog statusa ili drugih osobina.⁸⁸

2.5. Antirodni pokret

Antirodni pokret se najčešće definira kao radikalni, populistički, desni, kršćanski napad na rod. Taj pokret je suvremena pojava nastala početkom 21. stoljeća, a imao je dvije faze razvoja. Prvu fazu je činilo smišljanje strategije, a drugu masovno širenje. Cijeli pokret je vezan uz vatikansku konstrukciju pojma rodna ideologija koji je nastao kao reakcija na zamjenu pojma spol rodom na *Međunarodnoj konferenciji o populaciji i razvoju* u Kairu 1994. godine kao i na *Četvrtoj svjetskoj konferenciji o ženama* u Pekingu 1995. godine. Vatikan se suprotstavio konstruktivističkom poimanju roda kao društveno uvjetovanoj kategoriji. Antirodni pokreti počinju svoje djelovanje 2004. u Europi u sklopu inicijativa za legalizacijom istospolnih brakova, a u Hrvatskoj kao glavni protivnici ideje spolnog odgoja u školama. 2013. dolazi do velikih antirodnih prosvjeda u Francuskoj koji se šire po cijeloj Europi. Prosvjedi su izbili kao reakcija na

⁸⁵ Europska konvencija o ljudskim pravima i osnovnim slobodama: https://narodne-novine.nn.hr/clanci/medunarodni/1999_05_6_142.html (28.2.2022.)

⁸⁶ Deklaracija Ujedinjenih nacija o seksualnoj orijentaciji i rodnom identitetu: <https://www.hrw.org/news/2008/12/18/un-general-assembly-statement-affirms-rights-all> (28.2.2022.)

⁸⁷ Zakon o suzbijanju diskriminacije: https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2008_07_85_2728.html (28.2.2022.)

⁸⁸ Kazneni zakon: https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2011_11_125_2498.html (28.2.2022.)

zakon o istospolnim brakovima.⁸⁹ Srž ovog pokreta je borba protiv nametanja rodne ideologije u zakonodavstvu i obrazovanju.

Problem je u tome što rodna ideologija zastupa pogrešnu, protunaravnu sliku čovjeka prema kojoj ne postoje prirodno zadane razlike između muškaraca i žena te tvrdi da svatko može birati svoj spol prema načinu na koji se osjeća jer je to fluidna kategorija u čovjeku. Katolička kritika „rodne ideologije“ je započela 2001. godine u dokumentu „*Brak, obitelj i 'faktične životne zajednice'*“ u kojem Papinsko vijeće za brak i obitelj smatra da je dekonstrukcija braka kao zajednice muškarca i žene upravo posljedica rodne ideologije koja želi dekonstruirati tradicionalne obiteljske vrijednosti. Churski biskup Vitus Huonder je svoj govor u povodu Dana ljudskih prava 2013. posvetio rodnoj teoriji. On smatra da ta ideologija „prema kojoj „svaki čovjek može slobodno birati svoj spol i svoje seksualno usmjerenje“, niječe naravnu datost muškarca i žene koja je uspostavljena činom stvaranja. Citirajući tadašnjeg papu Benedikta XVI. Govori o rodnoj teoriji kao svojstvenoj „antropološkoj revoluciji“ jer čovjek izričito poriče svoju prirodu te ju on sam stvara. No, ako nema dualnosti muškarca i žene, tada više nema ni obitelji kao posebnog mjesta otvorenosti novom životu. Pod krinkom govora o jednakosti spolova zapravo se želi reći da nitko ne postoji kao muškarac ili žena. Time se uništava identitet pojedinih muškaraca i žena, ali i obitelji kao takve.⁹⁰

Kako bi se bolje razumjela problematika ove teorije, potrebno ju je promatrati u kontekstu postmodernog procesa negacije. Ova teorija nije došla iznenada, nego se pripremao teren za nju i logična je posljedica prijašnjih događaja. U vrijeme prosvjetiteljstva nastaje nova znanstvena paradigma prema kojoj se sve neosjetilno i empirijski neprovjerljivo smatralo praznovjerjem. Um je shvaćan kao najviša instanca, ali u radikalnom prosvjetiteljstvu um je izgubio svoje svojstvo smislenosti i cjelovitosti te je postao samo sposobnost analize te posljedično puke tehničke izvedbe. Cilj prosvjetiteljstva je bio stvoriti slobodne građane, koji nisu ovisni ni o kakvoj vanjskoj vlasti i u tom smislu je ovaj pokret prvenstveno usmjeren protiv Crkve i države.⁹¹ U tom vremenu se dogodio veliki znanstveni napredak upravo zbog povjerenja koje je dano umu, prvenstveno u empirijskim znanostima poput fizike i kemije. Pokret se širio cijelom Europom dok nije kulminirao

⁸⁹ Usp. M. GREGORIĆ, Antirodni pokret u 21. stoljeću, u: *Anali* 17 (2020) 1, Zagreb, 151.-159.

⁹⁰ Usp. G. MARSCHUTZ, Dokidanje biološkog spola? Teološke napomene o raspravi o rodu na katoličkom području, u: *Riječki teološki časopis*, 22 (2014.) 2, 360.-363.

⁹¹ Usp. S. RADIĆ, Dijalektika radikalnog prosvjetiteljstva, u: *Bogoslovska smotra*, 90 (2020.) 3, 537., 538.

u Francuskoj revoluciji 1789. godine. Smrću Luja XVI. je završilo vrijeme monarhije i nastaje doba republike. U tim trenucima se veličaju vrijednosti poput slobode, bratstva i jednakosti.

Javlja se pokreti poput liberalizma i deizma. Deizam je učenje prema kojem izvan spoznatljivog svijeta postoji Bog koji je stvorio svijet po svojim zakonima, ali ne sudjeluje u razvoju i povijesti svog djela.⁹² U tom smislu deizam odbacuje i sva vjerska naučavanja, dogme i moral, odnosno sve ono što je Crkva rekla o Bogu, a posebno odredbe koje se tiču ljudskog života. Liberalizam je sustav ekonomskih i političkih nazora u kojem su prava pojedinca najviša vrijednost. U političkom smislu to je filozofija za koju je sloboda temeljni kriterij vrednovanja društvenih ustanova.⁹³ Oba filozofska pravca imaju izvor u prosvjetiteljskom idealu uma kao najviše vrijednosti. Nakon što je proglašeno da Bog postoji, ali ne brine za svijet, došlo je do njegove nevažnosti u društvu te u konačnici Božje smrti (Nietzsche) čime umire svaki autoritet, uključujući onaj očinski u korist bratstva. Nakon što je ubijena očinska figura, to se dogodilo i majčinskoj pod krinkom oslobađanja žene od robovanja svome tijelu, u prvom redu je to sloboda od rađanja putem kontracepcije i pobačaja.⁹⁴ Nakon dekonstrukcije uloga oca i majke, želi se negirati i sama prirodna datost osobe kao muškarca ili žene vodeći se liberalnim načelom oslobađanja od svih zadanih pravila i podilaženjem vlastitoj volji. Time se i sama biologija želi nadvladati individualizmom. Navedene pojave se mogu sažeti u jednom pojmu; postmodernizam. On se ni ne može definirati u strogom smislu jer je u svom sadržaju protivan svakoj definiciji i sigurnoj spoznaji. Kulminacija je prijašnjih filozofskih strujanja (liberalizma, deizma, nihilizma) u procesu dekonstrukcije svega tradicionalnog i vrijednog. Posebno uzimajući u obzir nihilizam i negaciju svega transcendentnog, rodna teorija je ušla na velika vrata. Ako ne postoji ništa nakon ovozemaljskog života, onda je potrebno život pretvoriti samo u užitak. Time se osoba podvrgava nagonima testirajući granice svoje požude.

Ova teorija, iako negira naziv ideologije, ona to jest u punom smislu te riječi. Ideologija se definira kao primijenjeno mišljenje, ukupnost pojmova i konstrukcija u različitim oblicima svijesti usmjereni na izravno ostvarivanje i praktično djelovanje uglavnom krivog ili ekstremnog shvaćanja neke ideje.⁹⁵ Zanemaruju se otkrića drugih znanosti koja su protivna njihovom stavu

⁹² Deizam, u: LJ. JOJIĆ, R. MATASOVIĆ i dr. (ur.), *Hrvatski enciklopedijski rječnik*, 2, 282.

⁹³ Liberalizam, u: LJ. JOJIĆ, R. MATASOVIĆ i dr. (ur.), *Hrvatski enciklopedijski rječnik*, 5, 357.

⁹⁴ Usp. M. A. PEETERS, *Rodna revolucija. Vodič za razlučivanje*, 32.-35.

⁹⁵ Ideologija, u: LJ. JOJIĆ, R. MATASOVIĆ i dr. (ur.), *Hrvatski enciklopedijski rječnik*, 4, 165.

uključujući medicinu, psihijatriju i druge empirijske i egzaktne metodologije u svrhu ostvarivanja svog cilja.

Rodna ideologija se može usporediti s divom na glinenim nogama ili s kućom sagrađenom na pijesku. Globalni konsenzus na kojim počiva ideologija je mit, nije definiran i ima pluralna značenja. Takva nepostojanost ne može kvalitetno konkurirati drugim sustavima vrijednosti jer će se urušiti, ali što je najžalosnije, ne može dati odgovor na čovjekova egzistencijalna pitanja.⁹⁶ Kolikogod se trudila, čovjeku ne može pružiti dugoročno zadovoljenje jer u svojim postavkama nema čovjeka u cjelini već ga promatra parcijalno kao pojedinca, a ne kao osobu koja je pozvana na nesebično darivanje, što se na najbolji način očituje u pozivu na potpunu ljubav.

III. „Muško i žensko stvori ih.“ Žena kao obogaćenje svijeta i Crkve

„Muško i žensko stvori ih“ (Post 1, 27) je temeljna antropološka datost koju zapadna civilizacija baštini iz judeo-kršćanske tradicije. Crkva uči kako je čovjek, čovjek samo onda kad je istovjetno i muškarac i žena koji su oboje stvoreni na sliku Božju i oboje jednako posjeduju dostojanstvo osobe. Ono što predstavlja blago za čovječanstvo jest upravo različitost spolova, muški i ženski, koji su isti po svom dostojanstvu. U toj različitosti se međusobno nadopunjuju te doprinose cjelovitosti društva.⁹⁷ „Bog je stvorio čovjeka kao muško i žensko jer ga je stvorio za ljubav, za slobodno darivanje sama sebe drugomu. Vrhunac i srž sebedarja između muškarca i žene je spolni čin.“⁹⁸ Spolni čin mora biti otvoren životu, rađanju i zato Crkva osuđuje sve oblike spolnog ponašanja koji nisu heteroseksualni zato što su protivni ljudskoj naravi te ne mogu donijeti novi život.

Kongregacija za katolički odgoj u dokumentu „Muško i žensko stvori ih“ u prvom broju navodi kako je antropološka dezorijentiranost doprinijela uništenju obitelji.⁹⁹ Tu se u prvom redu misli na rodne pokrete koji nastoje izbrisati biološke razlike među muškarcima i ženama inzistirajući na tome kako su te razlike povijesno i društveno uvjetovane, odnosno konstrukt nametnut izvana. Prema njima se čovjek rađa spolno neutralan, no upravo utopija neutralnoga

⁹⁶ Usp. M. A. PEETERS, *Rodna revolucija. Vodič za razlučivanje*, 102., 103.

⁹⁷ Usp. M. VOLAREVIĆ, *Žena u obitelji, društvu i Crkvi*, 169., 170.

⁹⁸ G. KUBY, *Nova ideologija seksualnosti*, Split, 2010., 116., 117.

⁹⁹ KONGREGACIJA ZA KATOLIČKI ODGOJ, *Muško i žensko stvori ih*, ZAGREB, 2019., 1

niječe ljudsko dostojanstvo.¹⁰⁰ Spol je taj koji određuje osobu u mnogim dimenzijama njenog postojanja, ali nije jedina sastavnica čovjeka. Spol može pripadati čovjeku, ali ne i čovjek spolu, osim ukoliko kao čovjek nije reduciran na spol, a to znači deindividualiziran, dehumaniziran, ljudski osakaćen i osiromašen. Pojedinci se međusobno razlikuju, a postaju identični kad ih se reducira samo na spol, rod, seksualnu orijentaciju, rasu ili vjeru pri čemu više ne postoje pojedinci kao oni sami sa svojim posebnostima, već samo kao subjekti određene ideje koja se konkretizirala na njima.¹⁰¹ Osobe koje sebe promatraju samo pod jednim od navedenih vidova, teško degradiraju vlastitu osobnost jer je čovjek puno više od tijela. Ovu tvrdnju o dehumanizacije osobe putem partikularnog promatranja osobe donosi filozof Polić koji je poznat po svojim anticrkvenim i liberalnim stavovima što je očito i u ovoj navedenoj knjizi u kojoj čovjeka želi prikazati kao biće erotike te da je to ono po čemu se razlikuje od ostalih živih bića. U tom smislu negira istinsku čovjekovu posebnost u aspektu razuma, volje i ljubavi koje u jedinstvu čine dostojanstvo. Iako vođen takvim idejama, govori o uništenju naravi pojedinca koji postaje samo subjekti propagande, zanemarujući svoju istinsku ljudskost.

Rodna ideologija donosi veliku krizu na području antropologije. Čovjek više nije stvorenje, „kruna stvaranja“ kako govori Knjiga postanka, već sam postaje stvoriteljem. Čovjek počinje stvarati muškarce, žene ili pak neki treći spolni identitet.¹⁰² Time se narušava red stvaranja i ponavlja se prvi čovjekov grijeh, on želi biti kao Bog. U svojoj oholosti ne vidi posljedice svojih čina.

Rodna ideologija promatra tijelo kao predmet kojim se može ovladati i mijenjati ga neovisno o njegovoj jedinstvenosti. Ne uzima se u obzir kako je čovjek jedinstvo duše i tijela te se pre naglašava materijalna dimenzija osobe. Zbog takvoga pogrešnoga pogleda na tijelo i čovjekovu spolnu narav papa Franjo upozorava: „potrebno je cijeniti vlastito tijelo u svojoj ženskosti i muškosti kako bismo se mogli prepoznati u susretu s nekim tko je drugačiji (...). Zato nije zdravo stajalište kojim se želi ‘brisati’ seksualna razlika jer se više ne zna kako se s njom suočiti.“¹⁰³ Čovjek mora naučiti cijeniti različitosti i u njima pronaći komplementarnost.

¹⁰⁰ Usp. PAPA FRANJO, *Govor sudionicima Opće skupštine članova Papinske akademije za život*, dostupno na: <https://ika.hkm.hr/novosti/v-opca-skupstina-papinske-akademije-za-zivot/>

¹⁰¹ Usp. M. POLIĆ, *E(ro)tika i sloboda*, Zagreb, 1990., 145., 146.

¹⁰² Usp. M. VOLAREVIĆ, Utjecaj rodne ideologije na ekologiju čovjekove spolne naravi. Kršćansko-teološko antropološki osvrt, u: *Diacovensia* 27 (2019.) 2, 317., 318.

¹⁰³ Usp. *isto*, 310.

Rodna ideologija ima tri cilja: želi postići temeljnu jednakost žene i muškarca, dekonstruirati spolni identitet muškarca i žene te, kako oni tvrde, dokinuti prisilnu normativnu heteroseksualnost.¹⁰⁴ Prvi cilj je obavezan i prihvatljiv u svakom civiliziranom društvu. Čovjek si mora osvijestiti kako muškarac i žena imaju jednako dostojanstvo i iz toga proizlazi ravnopravnost u svim područjima života. No također je važno shvatiti kako su i muškarci i žene različiti i u toj se različitosti nadopunjuju. Nejednakost se neće iskorijeniti ako se izbrišu spolni identiteti i svi se proglase neutralnima, već upravo suprotno. Potrebno je graditi novo društvo koje će biti zasnovano i na muškim i ženskim specifičnostima.

U posljednjem broju dokumenta „Muško i žensko stvori ih“ Kongregacija za katolički odgoj zaključuje da put dijaloga obavezno uključuje slušanje, razmišljanje i predlaganje te je on najbolji način za pozitivnu transformaciju nerazumijevanja. Ideološki pristup pitanjima roda, iako proklamira poštivanje razlika, zapravo riskira da te razlike promatra statično i u konačnici ih ostavlja izoliranima i međusobno nespojivima.¹⁰⁵ Problem takvih ideologija je priznavanje svih spolnih i rodnih identiteta i orijentacija osim onih naravnih, muškarca i žene te njihova heteroseksualnog odnosa koji uvijek mora biti otvoren životu. Potrebno je uložiti puno truda, vremena i razumijevanja s obje strane kako bi se barem došlo do mirnog, zajedničkog suživota bez osuđivanja i mržnje, kao što i doliči dostojanstvu djece Božje.

3.1. Narav čovjeka i pozivanje na nju s obzirom na rodne razlike

Hrvatski enciklopedijski rječnik narav definira kao osobinu ličnosti, nešto što je osobi prirodno, prirodno i nije dobiveno nikakvim drugim umjetnim postupkom.¹⁰⁶ Papa Benedikt XVI. u govoru u Reichstagu, njemačkom parlamentu, u Berlinu veli: „Čovjek ima narav koju mora poštovati i kojom ne može manipulirati kako mu se sviđi.“¹⁰⁷ Već od svog rođenja čovjek ima određene urođene biološke karakteristike, on je muškarac ili žena. Te karakteristike se mogu učvrstiti ili oslabjeti pod utjecajem društva. Razumljivo je da postoji dinamika ljudske naravi, tj.

¹⁰⁴ Usp. *isto*, 314.

¹⁰⁵ Usp. KONGREGACIJA ZA KATOLIČKI ODGOJ, *Muško i žensko stvori ih*, 52.

¹⁰⁶ Usp. Narav, u: L.J. JOJIĆ, R. MATASOVIĆ i dr. (ur.), *Hrvatski enciklopedijski rječnik*, 6, 311.

¹⁰⁷ Benedikt XVI, Govor u Reichstagu u Berlinu 22.9.2011., Dostupno na: https://www.vatican.va/content/benedict-xvi/de/speeches/2011/september/documents/hf_ben-xvi_spe_20110922_reichstag-berlin.html (4.5.2022.)

čovjek se mijenja tijekom svog života, ali sama narav je ontološki uvijek ista. Čovjek je u svojoj biti određen kao muškarac ili žena i to je činjenica, a ne neka apstraktna mogućnost koju je moguće potpuno promijeniti pod utjecajem okoline što čini rodna ideologija smatrajući ljudsku spolnu narav društvenom konstrukcijom.¹⁰⁸

Tvrđnje rodnih teoretičara prema kojemu se čovjek rađa neutralan, ali se tijekom života oblikuje kao muškarac, žena ili pak neki treći identitet otvaraju ozbiljna pitanja o univerzalnosti ljudske naravi kao i normama koje obvezuju ljude. Znači li to da će onda narav doživljavati trajne promjene kako se društvo bude razvijalo? Ako se ljudska narav potpuno oblikuje tijekom života i nema ništa sebi vlastito prije rođenja, tada bi se moglo doći do zaključka da se čovjek ne razlikuje previše od ostalih živih bića, prvenstveno životinja. Dakle, čovjek bi se mogao potpuno definirati kao *animal rationale*, što su i bili određeni pokušaji tijekom povijesti pri čemu ovdje mislimo, jasno, a Aristotela. Međutim, ovaj izričaj, koliko god točan u biološkom smislu, nikako ne iscrpljuje svu širinu određenja bića čovjeka. Ako se pak čovjek rađa drugačijim od životinje, tada ga obvezuju određene norme od kojih je najočitija poštivanje života. No što ako neka buduća civilizacija bude tolerirala ubojstvo, krađu pedofiliju itd., može li se to onda smatrati općeprihvatljivom normom? Ovakva pitanja dovode do razmišljanja o objektivnoj istini koja bi u tom slučaju bila proglašena nepostojećom iluzijom. Istina je prema tome samo ono što postaje društveno i kulturološki prihvatljivo. Međutim ono što se zaboravlja u svemu jest da ono što razlikuje ljude povijesnih epoha i civilizacija, a među njima stvara trajno i permanentno jedinstvo, jest upravo univerzalna ljudska narav.¹⁰⁹ Koliko god se vremena mijenjala, čovjek uvijek ostaje čovjek bez obzira na ideologije i vladajuće svjetonazore.

U povijesti se dostojanstvo čovjeka određivalo njegovim društvenim statusom. No već su stoici počeli govoriti o jednakosti svih ljudi. Epiktet govori da su svi ljudi braća jer imaju istog oca, a Seneka da su svi ljudi udovi jednog tijela jer nas je priroda sve stvorila iz istog sjemena.¹¹⁰ To je slika koju kasnije preuzima katolička teologija, točnije sveti Pavao kad u svojim poslanicama objašnjava narav Crkve kao Kristova Tijela pri čemu su svi vjernici udovi tog Tijela. Kršćanski filozofi i teolozi čovjekovo dostojanstvo vide u tome što je stvoren na sliku i priliku Božju. Čovjek je Bogu sličan po volji i razumu i po tome se razlikuje do svih drugih bića. Upravo se u te dvije

¹⁰⁸ Usp. M. VOLAREVIĆ, Utjecaj rodne ideologije na ekologiju čovjekove spolne naravi. Kršćansko-teološko antropološki osvrt, 316.

¹⁰⁹ Usp. *isto*, 314.

¹¹⁰ Usp. I. MACAN, Čovjek i njegovo dostojanstvo, u: *Obnovljeni život*, 47 (1992.) 1, Zagreb, 68., 69.

moći duše očitava posebno čovjekovo dostojanstvo. Novovjekovni filozofi kao temelj dostojanstva uzimaju čovjekov razum po kojemu je on iznad svih bića.¹¹¹ Dolazi do zapostavljanja voljnog elementa u svrhu prevlasti razuma. Može se postaviti pitanje što je onda sa osobama koje imaju teške mentalne nedostatke? Jesu li onda takvi ljudi uopće osobe? Ako nemaju dostojanstvo jer se ne mogu služiti razumom, opravdava li se time nasilje nad njima? Važno je istaknuti kako kršćanstvo naglašava da čovjekovo dostojanstvo izvire i Boga, ali i iz same čovjekove naravi, iz toga što je rođen, odnosno začet, jer život počinje već začecem. To je polazište za čovjekovo dostojanstvo i neporecivost i ničim ne može biti dovedeno u pitanje.

Danas se događa obrnuta situacija, volja je doživjela revitalizaciju zahvaljujući liberalnim strujanjima. Naglašava se neograničenost slobodne volje te se pokušava staviti razum u njenu službu. U novom vijeku je dominacija razuma rezultirala tehnokracijom i poplavom prirodnih znanosti zanemarujući čovjeka što je za posljedicu imalo ogromne krize i svjetske ratove, a u današnje vrijeme se zatumljuje glas razuma u pokušaju vladavine liberalne manjine koja propagira apsolutnu slobodu što također donosi globalnu krizu na svim područjima, a posebno se tiče etike i morala. Potrebno je odmaknuti se od polariteta razum – volja jer ono što čini čovjeka i njegovo dostojanstvo niti je sam razum, niti je sama volja, već činjenica bivanja čovjekom te posjedovanja temeljnih naravnih i bioloških datosti.

Katolička Crkva uči da je „stvarajući ljudsku narav muškarca i žene na svoju sliku i trajno je uzdržavajući u postojanju, Bog u nju upisao poziv, pa prema tome i sposobnost i odgovornost ljubavi i zajedništva.“¹¹² Potrebno je pronaći ravnotežu između razuma koji se poistovjećuje s muškarcem i volje koja simbolizira ženu. Ako se pre naglasi bilo koji od ta dva elementa, ne mogu postojati harmonija ni suradnja među spolovima, a samim time nema ni zajedništva koje se treba izgrađivati u ljubavi. Upravo je to temeljni poziv čovjeka; u skladu sa svojom naravi oblikovati svijet, a ne u odnosu na situaciju u svijetu mijenjati svoju narav.

¹¹¹ Usp. *isto*

¹¹² IVAN PAVAO II, *Familiaris consortio*, Zagreb, 1981., 11.

3.2. Sloboda

Hrvatski enciklopedijski rječnik donosi definiciju slobode kao mogućnosti samostalnog, nezavisnog djelovanja, mogućnosti samoodređenja čovjeka, stanje oprečno postojanju prisile.¹¹³ Sloboda je pogrešno shvaćena onda kad se razumijeva kao mogućnost odabira između dvije mogućnosti ili stvarnosti. Ona nije niti može biti samo sposobnost odlučivanja, već mora biti sposobnost izbora nad samim sobom i nad svojim životom kako bi sebe ostvarili kao osobu, a to znači u odnosu s drugima jer osoba se ne može ostvariti samostalno nego samo u odnosu prema drugim ljudima.¹¹⁴ Odnos je glavna karakteristika osobe. Čovjek je bitno, relaciono, odnosno biće. Pri tome se ne misli tek na puke odnose koje ljudi stvaraju jedni s drugima, već odnosu svih odnosa, onom između čovjeka i svega što mu dolazi izvan: svijet, Bog, događaji i drugi ljudi općenito. U tom se smislu, primjerice tumači i činjenica pakla kao vječne muke bivanja usmjeren samo na sebe. Ako čovjek nema tu dimenziju i zatvoren je u sebe te samodostatan, tada se može i mora preispitati njegova ljudskost; nije dovoljno imati fizička obilježja čovjeka da bi netko bio osoba. Upravo se ovim mislima vodio i Svjetski savez mladih u donošenju Deklaracije o ljudskoj slobodi u kojoj navode: „Znamo da je ljudska osoba slobodna. Ipak, sloboda ostvarivana zbog isključivo sebičnih ciljeva, ili onih koji vode isključivo vlastitome isticanju, je radikalno nepotpuna. Vjerujemo da sloboda ljudske osobe mora biti u potpunosti i ispravno življena u daru nas samih drugima. U činu samodarivanja, ljudska osoba odgovara na pitanje "Tko sam ja?" kroz iskustvo ljubavi. Ljubav je iskustvo slobode življeno za dobrobit drugih, za dobra koja čine istinski ljudski procvat. Tako je prava ljubav, slobodno darovana i primljena, transcendentno iskustvo koje ispunja i upotpunjuje svako ljudsko biće unutar ljudske obitelji.“¹¹⁵

Mentalitet 21. stoljeća poistovjećuje „...istinsku slobodu sa shvaćanjem prema kojem svaki pojedinac može činiti što ga je volja, kao da izvan pojedinca ne postoje istine, vrednote, načela koja nas usmjeravaju, kao da se može činiti sve što se hoće i da je sve dopušteno.“¹¹⁶ Najburnije rasprave na području slobode su one koje slobodu shvaćaju kao neograničavanje čovjeka u djelovanju. Zapravo je rije o socijalnoj i političkoj slobodi kao temeljnim ljudskim pravima i

¹¹³ Sloboda, u: LJ. JOJIĆ, R. MATASOVIĆ i dr. (ur.), *Hrvatski enciklopedijski rječnik*, 10, 57.

¹¹⁴ Usp. A. TAMARUT, Čovjek-njegova vrijednost i dostojanstvo, u: *Riječki teološki časopis*, 11 (2003) 2., 343.

¹¹⁵ SVJETSKI SAVEZ MLADIH, *Deklaracija o ljudskoj osobi*, Dostupno na: <https://www.wya.net/publications/declarations/human-person/> (4.5.2022.)

¹¹⁶ PAPA FRANJO, *Amoris laetitia*, Zagreb, 2016., 34

obvezama. Ta je sloboda zajamčena Općom deklaracijom o ljudskim pravima, na kojoj se trebaju temeljiti državni zakoni. Ipak, sloboda shvaćena u jednom dubljem, psihološkom te duhovnom smislu je status ljudskoga bića koje čini dobro ili zlo nakon promišljanja. U psihološkom smislu se sloboda definira kao čin volje. Zato se volji pridjeva atribut slobodna. Dakle, riječ je o slobodi volje, znanoj kao *libero arbitrio*, pojmu Aurelija Augustina. Sloboda je neodjeljivo povezana s razumom čovjek mora prvo promisliti kako bi mogao izabrati. Sama spoznaja neke stvarnosti ne potiče volju na htijenje već to čini spoznato dobro u predmetu. Dakle, sloboda je izraz čovjekove volje, ali i razuma jer osoba prvo misli pa onda djeluje. Ovo je posebna čovjekova sposobnost jer druga živa bića žive po nužnosti jer su determinirana svojom naravi.¹¹⁷ Snagom razuma čovjek misli, vrjednuje i prosuđuje stvarnost oko sebe dok snagom svoje slobodne volje bira ono što joj razum predlaže te tako ostvaruje svoju slobodu ili pak odbacuje dobro i okreće se nekom drugom cilju. Sloboda je shvaćena kao ljudska savršenost i sve je naše slobodno djelovanje usmjereno na biranje dobra kao dobra jer su ljudi stvoreni slobodni kako bi ostvarivali dobro u svijetu.¹¹⁸

Kao recept za sreću se promiče subjektivna sloboda svakog čovjeka. No postavlja se pitanje smije li čovjek činiti baš sve što može? Liberalne ideologije koje proklamiraju apsolutnu slobodu uopće ne govore o njenim granicama.¹¹⁹ Sloboda slijeđenja vlastitih nagnuća svoju granicu pronalazi tamo gdje bi bila ugrožena sloboda drugih koji također slijede svoja nagnuća.¹²⁰ Iz toga je vidljivo kako je svaki čovjek zapravo ograničenije drugome te da ljudska sloboda nije apsolutna jer se sukobljava sa slobodama drugih. Platon u svojoj Državi kaže kako je „očito da se prevelika sloboda neće izroditi ni u što drugo nego u pravo ropstvo i za pojedinca i za državu. Dakle, vjerojatno je da tiranija neće nastati ni iz kakvog drugog ustroja nego iz demokracije, iz najveće slobode nastat će najveće i najokrutnije ropstvo.“¹²¹

Temeljni postulat postmodernizma kaže da su istina i stvarnost društvene konstrukcije, jer nemaju objektivni ni stabilan sadržaj, dakle da one kao takvi sadržaji ni ne postoje. Uzdiže se suverenitet pojedinca, a njegova sloboda se proglašava apsolutnom, s posebnim naglaskom na slobodu odabira. Postmoderna etika veliča razlike, mnogostrukost izbora, kulturnu raznolikost, kulturnu slobodu, spolnu raznolikost u smislu raznolikih spolnih orijentacija. Zapravo je riječ o

¹¹⁷ Usp. B. DADIĆ, C. NEKIĆ, Čovjek i njegova sloboda, u: *Diacovensia* 25 (2017.) 3, 402.-404.

¹¹⁸ Usp. B. DADIĆ, C. NEKIĆ, Čovjek i njegova sloboda, 395., 396.

¹¹⁹ Usp. G. KUBY, *Svjetska seksualna revolucija*, Zagreb, 2013., 17.

¹²⁰ Usp. J. NIDA-RÜMELIN, *O ljudskoj slobodi*, Zagreb, 2007., 120.

¹²¹ PLATON, *Država*, Zagreb, 2009., 260.

„oslobađanju“ muškarca i žene od uvjeta koje im je Bog namijenio za njihov opstanak, a cilj koji se krije iza tih nastojanja je uništavanje višestoljetne judeo-kršćanske tradicije i kulture temeljene na apsolutnom dobru u ime partikularnih ideologija.¹²²

Zagovornici apsolutne slobode, koji su danas mahom pripadnici rodnih pokreta, žele čovjeka „osloboditi“ od svih zapreka koje mu priroda nameće. Za njih ne postoji ni dobro, ni zlo, ni norme jer su to sve izvana nametnuti koncepti. Ono što oni zapravo žele jest uništenje bipolarne spolnosti, pri čemu zagovaraju teoriju da su svi ljudi spolno neutralni i da sami mogu izabrati svoj spol po nahođenju, promjena normi i mentaliteta ljudi koji je oblikovan judeo-kršćanskom vjerom i moralom; potpuna pravna jednakost homoseksualnih zajednica i braka pri čemu se dostojanstvo braka kao zajednice muškarca i žene otvoreno rađanju i životu podređuje uživanju udvoje te donošenja zakona po kojima će se svaki otpor prema tim oblicima zajednica shvaćati protuzakonomit.¹²³ Ovakav pristup je nasilje manjine nad većinom pri čemu svaki pokušaj otpora ili ukazivanja na nešto protunaravno biva proglašeno nasiljem, diskriminacijom i netoleriranjem. „Možemo se pitati kakva je to sloboda mišljenja u društvu u kojem se smije čuti samo jedna strana, a sve je drugo diskriminacija, fobija i neprosvijećenost.“¹²⁴

No nužno je ukazati na neke nepromjenjive stvarnosti koje ne mogu ovisiti o slobodnoj volji pojedinca. Ma koliko god netko htio i nastojao, biologija se ne može promijeniti. Kao što se ne mogu promijeniti živci i kapilare koje tvore ljudsko tijelo, ne može se mijenjati ni spol po vlastitom nahođenju pogotovo jer spol prožima i tijelo i duh. Spol oblikuje osobu u njenoj jedinstvenosti. Čovjek si mora prestati pripisivati prava koja mu zapravo ne pripadaju.¹²⁵ Sva prava koja se donose moraju biti u službi života i ovime se posebno ukazuje na bioetičku problematiku pobačaja i eutanazije, ali i istospolnih ili višespolnih zajednica koje nisu u mogućnosti stvoriti novi život.

Ljudima se čini da ukidanje moralnih ograničenja na području spolnosti donosi veću slobodu, a ono, u biti, pretvara ljude u bića nesposobna za sklapanje i njegovanje veza, što to vodi u raspad temeljnih društvenih struktura¹²⁶ u prvom redu obitelji. U ime slobode se uništava ona prava, izvorna sloboda koja je dar Božji čovjeku koji nije htio pokorna stvorenja, već ona koja će

¹²² Usp. M. PEETERS, *Rodna revolucija. Vodič za razlučivanje*, 42.

¹²³ Usp. G. KUBY, *Svjetska seksualna revolucija*, 22.

¹²⁴ Usp. B. DADIĆ, C. NEKIĆ, *Čovjek i njegova sloboda*, 409.

¹²⁵ Usp. *isto*, 407.-409.

¹²⁶ Usp. G. KUBY, *Svjetska seksualna revolucija*, 28., 29.

biti Njemu slična. Razarati osobu na način na koji to čini rodna ideologija gurajući slobodu izbora kao apsolutnu u prvi plan je zabrinjavajuće. Čovjeku se ne osvjetljava njegova jedinstvenost i neponovljivost nego ga se sili postati netko drugi i time vrijeđa njegovo dostojanstvo.

3.3. Dostojanstvo osobe

Antirodni pokreti, na čelu s katoličkim udrugama i intelektualcima, su potaknuti očuvanjem dostojanstva čovjeka. Dostojanstvo je ukupnost vrлина koje pobuđuju poštovanje, odnosno osjećaj časti, ukus, odmjerенost, poštenje.¹²⁷ Temelj dostojanstva je samopoštovanje te je središte svih etičkih utemeljenja koja se odnose na ljudsko dostojanstvo te su ujedno izraz čovjekove ljudske slike o sebi, a njihovo pobijanje bi dovelo u pitanje cjelokupnost moralnih osjećaja i reakcija.¹²⁸

Kant smatra da postoji tijesna povezanost između ljudskog dostojanstva i slobode. Posrijedi je sloboda čovjeka, njegova sposobnost da djeluje autonomno, tj. prema načelima koja je sam odabrao što mu daje njegovo specifično dostojanstvo.¹²⁹ Druga živa bića, biljke i životinje nemaju tu sposobnost, ona ne mogu slobodno izabrati dostojanstven život jer su podređeni nagonima. Čovjek je jedini koji ima dostojanstvo u punom smislu te riječi dok se za ostala bića najviše od svega može reći da su veličanstvena jer nisu na razini čovjeka.

Svaka osoba ima intrinzično dostojanstvo te se prema tome može govoriti o univerzalnosti dostojanstva. Na toj postavci počiva Povelja o ljudskoj osobi Svjetskog saveza mladih koja navodi: "Mi, mladi ljudi iz svih naroda, u solidarnosti jedni s drugima, vjerujemo da svako ljudsko biće ima intrinzično i neotuđivo dostojanstvo koje počinje začecem, i traje do prirodne smrti. Ovo dostojanstvo, najdragocjenija zadužbina ljudske osobe, je nepovredivo. Dostojanstvo ljudske osobe mora biti njegovano u praksi i zaštićeno zakonom. Mi prepoznavamo, slavimo, i zalažemo se za obranu intrinzičnog dostojanstva svake ljudske osobe. Istovremeno, kao mladi ljudi, tražimo svoj poziv, pitamo se: "Tko sam ja?"¹³⁰

¹²⁷ Dostojanstvo, u: LJ. JOJIĆ, R. MATASOVIĆ i dr. (ur.), *Hrvatski enciklopedijski rječnik*, 3, 28

¹²⁸ Usp. J. NIDA-RÜMELIN, *O ljudskoj slobodi*, 146., 147.

¹²⁹ Usp. *isto*, 119.

¹³⁰ SVJETSKI SAVEZ MLADIH, *Deklaracija o ljudskoj osobi*, Dostupno na: <https://www.wya.net/publications/declarations/human-person/> (4.5.2022.)

Dostojanstvo može biti narušeno u slučaju reduciranja osobe samo na njenu funkciju u društvu zbog određenih interesa, vlastitih ili tuđih. Dostojanstvo nekog čovjeka je povrijeđeno onda ako se otvoreno ili prešutno kaže: on nije bitan.¹³¹ Ako se osoba promatra samo u jednom aspektu zanemarujući njenu cijelu osobnost i gubeći iz vida činjenicu da je čovjek jedinstvo duše i tijela, tada se vrši veliko nasilje nad dostojanstvom čovjeka.

3.4. Dostojanstvo žene

Dostojanstvo žene i njezin poziv je trajna tema ljudskog i kršćanskog promišljanja, a zadnjih godina te teme bivaju sve značajnije. Dolazi vrijeme u kojem se promaknuće poziva žene razvija u punini, vrijeme u kojem žena ima velik prostor svog društvenog utjecaja i položaja kakva dosad nikad nije imala. U vremenu u kojem su čovječanstvo zahvatile duboke promjene, žene nadahnute evanđeljem mogu mu silno pomoći da se ne usmjeri u propast, poručio je koncil ženama.¹³²

Dostojanstvo ljudske osobe proizlazi iz toga što je čovjek stvoren na sliku Božju. To da je čovjek slika Božja znači ponajviše da su muškarac i žena kao muž i žena u ljudskoj naravi pozvani živjeti zajedništvom u ljubavi i tako u svijetu odražavati božansku ljubav Trojstva.¹³³ Čovjek je u svojoj biti čovjek ne kao jedinka nego u zajednici, a prva zajednica je brak, tj. obitelj.

Muškarac i žena su stvoreni jednaki, ravnopravni, ali grijehom je izopačen taj prvotni odnos jednakosti što je vidljivo u riječima koje je Bog uputio Evi: „on će gospodariti nad tobom.“ Žena se u braku iskreno predaje i od supruga očekuje istu tu razinu predanja, ali je često ne nalazi. Ove biblijske riječi se odnose na instituciju braka, ali pogađaju sva područja društvenog života u kojima je žena omalovažavana i diskriminirana samo zato što je žena. Čovjek je stvoren kao muškarac i kao žena i svatko ima svoje specifičnosti i vlastitosti i zato žene ne smiju inzistirati na usvajanju muških obilježja kako bi se oslobodile tog gospodarenja. Žena se na tom putu neće ostvariti nego će izgubiti ono što je čini ženom. Žena mora težiti samoostvarenju kao osoba, za svojim dostojanstvom i pozivom na temelju mogućnosti koje je primila stvaranjem na sliku Božju.¹³⁴

¹³¹ Usp. R. SPAEMANN, Ljudsko dostojanstvo i ljudska narav, u: *Communio*, 36 (2010.), 109., 59.-61.

¹³² Usp. IVAN PAVAO II, *Mulieris dignitatem*, br. 1

¹³³ Usp. *isto*, br. 7

¹³⁴ Usp. *isto*, br. 10

Sveto pismo i tradicija Crkve donose dvije posebne dimenzije ostvarenja osobnosti žene koje svoj izvor imaju u Mariji, Djevici i majci, a to su upravo djevičanstvo i materinstvo. Materinstvo je učinak bračnog sjedinjenja muškarca i žene i njihovo međusobno predanje u braku je uvijek otvoreno novom životu. Djevičanstvo je pak slobodno izabrana bezbračnost i uzdržljivost od spolnih odnosa radi Kraljevstva nebeskog.¹³⁵ Dostojanstvo žene proizlazi iz ljubavi koja se nalazi u njoj i iz brige koju joj je Bog povjerio za čovječanstvo. Žena je uvijek ta koja je puna ljubavi i razumijevanja za druge i to puno više nego li muškarac te je potrebno ustrajati na tome da se ta ženina posebnost više prihvati, a ne da ju se uništi u procesu preuzimanja muških osobina.

Kompendij socijalnog nauka Crkve govori kako je ženska prirodna sposobnost potrebna svim aspektima života. Ženi je potrebno osigurati dolično obrazovanje i priznati joj sva prava koja joj pripadaju. Pri tome je potrebno donijeti zakone koji će štititi i obitelj i ženu u društvu koje je još uvijek fokusirano na muškarca.¹³⁶ Upravo je ovaj službeni dokument dokaz da Crkva ne smatra ženu strojem za rađanje kako tvrde radikalne feministkinje.

Britanska psihologinja Anne Campbell tvrdi da su žene angažiranije u društvenim područjima zbog svoje urođenosti za majčinstvom i zbog toga osjeća veću pažnju za drugoga. Ovime se ne negira ženina racionalnost i u pozadini nije ideja kako ženama treba zabraniti sudjelovanje u javnom životu, nego se ističe ženina prednost nad muškarcem. Zato je pogrešno brisati razlike među spolovima. Potrebno je te razlike, socijalne, kulturne, ali i naravne uvesti u društvo i tek će se onda ukloniti nepravde.¹³⁷ Nisu sve razlike društveno uvjetovane i nije istina da se ženom postaje, a ne rađa, kako tvrdi Simone de Beauvoir. Žena ima svoje specifičnosti i mora ih negovati.

Žena mora pronaći svoje mjesto u društvu i Crkvi, ali ono ne smije biti nametnuto od strane muškaraca niti od strane feministkinja koje traže ređenje. Svaka osoba je posebna sa svojim talentima i sposobnostima i treba ih iskoristiti. Otvara se sve veći prostor djelovanja. Moguće je pohađati teološki studij i usavršavati se na određenom području. Također, brojne žene su voditeljice nekih skupina u župnoj zajednici i cijenjene su pastoralne suradnice, pripremaju djecu i mlade na sakramente. Mnoge se odazovu Božjem pozivu i postanu redovnice, a one druge prenose kršćansko nasljeđe na svoju djecu. No, ono što je najvažnije, svjedoče svojim životom da

¹³⁵ Usp. *isto*, br. 17-20

¹³⁶ Usp. M. VOLAREVIĆ, *Žena u obitelji, društvu i Crkvi*, 151.

¹³⁷ Usp. *isto*, str. 151.-153.

su uistinu pozvane na svetost i evangeliziraju svoje radno mjesto i okolinu i to čine nenametljivo živeći dostojno život na koji su pozvane.

3.5. Ženski genij

Papa Ivan Pavao II. je pozivao na otkrivanje ženskog genija u svom *Pismu ženama* 1995. godine, kojeg opisuje kao specifično žensko, njen način bivstvovanja i djelovanja u svojoj svakodnevici u suživotu s drugima. Zahtjeva pronalazak onog posebnog u ženama kako bi izbjegle uklapanje u muške okvire. Žene neće naći svoje mjesto dokle god se pokušavaju uvući u muške strukture. One naprotiv moraju pronaći ono svoje originalno i kao takve promijeniti postojeće strukture. Dakle, ženski genij je neotuđiva vrijednost ženstvenosti, njezina načina postojanja i odnosa sa svijetom.¹³⁸

Potrebna je promjena mentaliteta društva u kojem je muškarac i dalje nadređen ženi, potrebno je stvoriti „dvoglasnu kulturu“ koja bi se temeljila na „jedinstvu u dvojnosti.“ To znači biti čovjek i kao muško i kao žensko uz poštivanje svih različitosti jer je čovjek slika Božja tek u toj binarnosti muškog i ženskog. Tada će tek jedni druge prihvaćati, a ne se nadmetati. Žena obogaćuje muškarca svojim vlastitostima, ali i on nju. Riječ je u dubokoj povezanosti na samoj razini bića, a ne o društveno nametnutim obrascima¹³⁹ kako to pokušavaju predočiti rodno obojene ideologije, posebice rodne feministkinje kojima je cilj uništiti ženski genij pod nazivnikom borbe za jednakost. Posebice današnji feminizam promašuje bit svojeg postojanja; iz osвете prema tisućljećima podređenosti, žele uništiti muškarca i njegovo mjesto postaviti ženu. Takvi pokreti vođeni mržnjom ne mogu rezultirati mirom i stabilnošću.

Žene imaju izraženiju sposobnost za drugoga te je ljubav bitna sastavnica ženske naravi. One osjećaju i poštuju ono konkretno i vide čovjeka u svim situacijama te znaju kako mu pristupiti. Zato je važno da budu uključene u odgojno-obrazovne procese¹⁴⁰ kako nastava ne bi bila samo obrazovanje, već i odgoj kako i sugeriraju školske ustanove. Žene su potrebne u svim područjima ljudskog života kako bi ih učinile humanijim prostorom. Prvi nužni korak u tom smjeru većeg uključivanja žena u institucije društva je konkretna mogućnost i pristup profesionalnom

¹³⁸ Usp. M. VOLAREVIĆ, *Žena u obitelji, društvu i crkvi*, 202.

¹³⁹ Usp. *isto*, 171.-174.

¹⁴⁰ KONGREGACIJA ZA KATOLIČKI ODGOJ, *Muško i žensko stvori ih*, 17.

obrazovanju. Priznanje i zaštita prava žene u radnom okruženju ovise ponajviše organizaciji rada koji mora voditi računa o dostojanstvu i pozivu žene. Ne smije se događati, a to je nažalost tako, da su radna mjesta strukturirana na način da žene svoju promociju često ~~puta~~ moraju platiti napuštanjem svoje vlastitosti i na štetu svoje obitelji.¹⁴¹ To se ne smije događati. Sustav „ili karijera ili obitelj“ ne može donijeti napredak niti stabilnost. Potrebno je uravnotežiti te dvije komponentne ženina djelovanja.

Crkva zahvaljuje svim ženama koje pružaju nesebičnu ljubav drugoj osobi, ženama koje bdiju obiteljima, koje profesionalno rade, ženama koje su često opterećene društvenom odgovornošću. Crkva zahvaljuje za sve očitovanje ženskoga genija, koji se pokazao tijekom povijesti među svim narodima i nacijama, za sve pobjede koje dugujemo njihovoj vjeri, nadi i ljubavi. Zahvaljuje i za sve plodove obiteljske svetosti, ali Crkva istovremeno traži da ovaj neprocjenjivi ženski genij bude brižljivo prepoznat, vrednovan, kako bi bio od opće koristi i samoj Crkvi i čovječanstvu¹⁴² jer je upravo ljubav koju žene imaju kao ontološko određenje put kojim svijet treba ići. Posebno današnje pluralno društvo očekuje genij žene koji će jamčiti osjetljivost za čovjeka, zbog toga što je čovjek, neovisno o njegovu stanju, razmišljanju ili socijalnoj situaciji, u svim okolnostima i tako posvjedočiti „ljubav je najveća.“¹⁴³ Žene to čine svakodnevno, ali takvi potezi nisu dovoljno primijećeni. Svijet se prebrzo mijenja i nema više vremena za čovjeka, zato je ženin poziv usporiti svijet i usredotočiti se na pojedinca.

Žena svojom osjećajnošću za čovjeka u svom samodarivanju može utjecati na preobrazbu muškog svijeta jer gleda srcem neovisno o ideološkim i političkim okolnostima i tako vidi dalje od muškarca koji svijet promatra logički.¹⁴⁴ Uspješnost nekog društva se ne bi smjela promatrati kroz tehnički napredak, jer on uglavnom rezultira gubitkom humanizma i osjećaja za čovjeka. U takvim okolnostima je potrebno uvesti žene i u tehnička područja jer se u osobi žene povezuju nježnost i snaga jer je žena biće intuicije, ali i mašte, biće sentimentalnog intelekta obdarenog herojskom voljom.¹⁴⁵ Mnogi bi mogli demantirati ovakve tvrdnje, ali dovoljno je detaljnije pogledati ženu i uočiti će se svi ovi elementi, posebno u majkama današnjeg vremena koje balansiraju obitelj i karijeru usprkos uvjetima koji im otežavaju takav način života. U borbi unutar

¹⁴¹ PAPINSKA KOMISIJA IUSTITIA ET PAX, *Kompendij socijalnog nauka Crkve*, Zagreb, 2005. br. 295.

¹⁴² Usp. IVAN PAVAO II., *Mulieris dignitatem*, 31.

¹⁴³ Usp. *isto*, 30.

¹⁴⁴ Usp. M. VOLAREVIĆ, *Žena u obitelji, društvu i crkvi*, 215.-217.

¹⁴⁵ I. TIĆAC, *Uloga žene u Crkvi i društvu*, u: *Riječki teološki časopis*, 24 (2005.) 2, 389.

sustava se očituje ženski heroizam koji donosi svakodnevne male pobjede čineći društvo ljudskijim svojim postojanjem i radom.

3.6. Majčinstvo kao specifično ženska karakteristika

Hrvatski enciklopedijski rječnik majčinstvo definira kao stanje ili svojstvo majke u odnosu na dijete. Majka je žena koja je rodila jedno ili više djece te je majka ona koja je rodila u odnosu na one koje je rodila.¹⁴⁶ No kao što je i čovjeka teško definirati, tako je i s majkom jer ta uloga obuhvaća ne samo sve aspekte jednog čovjeka već uključuje darivanje života drugome.

Potrebno je prevrednovati majčinstvo koje je danas ugroženo sa svih strana: protiv majčinstva su usmjereni rodna ideologija, radikalni feminizam, ekonomske društvene strukture te surogat majčinstvo. Radikalne feministkinje smatraju da je žena podređena muškarcu upravo zbog rađanja jer je ovisna o njemu. Ali ako bi se stvari tako postavile, tada je i muškarac ovisan o ženi u činu prokreacije jer je nemoguće donijeti na svijet život koji bi bio samo plod muškog djelovanja. Majčinstvo je pod utjecajima takvih struja biologizirano i komercijalizirano te se majčinstvo kao takvo ne poštuje, a društvo koje ne poštuje majčinstvo je nehumano društvo.¹⁴⁷ Najveća veličina živog bića je u tom što može donijeti na svijet novi život. Upravo je uloga majke još jedna posebnost po kojoj se čovjek razlikuje od životinje; majka svoje dijete odgaja i prati cijelog života dok to nije slučaj u životinjskom svijetu; nakon što mladunci dovoljno stasaju, odlaze i nemaju više kontakta s majkom dok je čovjek uvijek s njom povezan.

Majka je najbolji primjer nesebičnosti i stoji protiv svakog individualizma. Ona u sebi daje prostor drugome za rast i razvoj, ali ga i prati tijekom cijelog života i to ne čini iz nikakvog profita ili dobiti, nego iz ljubavi i prihvaćanja drugoga. To je ono što čini i u društvu, na svome radnom mjestu, u zajednici: prihvaća drugoga u svom njegovom dostojanstvu.¹⁴⁸ Društvene strukture moraju biti otvorenije u prihvaćanju majčinskog osjećaja te je potrebno zakonski regulirati ženinu posebnost. Ne smije biti zatamnjena pred logikom i tehnologijom. Ona mora biti prepoznata kao donositeljica mira i ljubavi. Svojom subjektivnošću mijenja sustav. Subjektivnost nije nužno nešto loše i relativno koje bi se očitovalo u favoriziranju partikularnosti. Subjektivnost je ona koja

¹⁴⁶ Majka, u: LJ. JOJIĆ, R. MATASOVIĆ i dr. (ur.), *Hrvatski enciklopedijski rječnik*, 6, 58.

¹⁴⁷ Usp. M. VOLAREVIĆ, *Žena u obitelji, društvu i Crkvi*, 160.-163.

¹⁴⁸ Usp. *isto*, 164.

promatra čovjeka u njegovoj biti i stupa s njim u odnos te na ta način donosi pozitivnu, humaniju promjenu.

Mora se priznati da su žene svojom zauzetošću vratile pravi smisao za čovjeka. To su u prvom redu učinile feministkinje koje su se izborile za temeljna prava žena. No problem je dolazak u krajnost pri čemu žene u borbi za jednakošću s muškarcima mogu izgubiti ono što u biti samo one mogu a to je biti majka.¹⁴⁹ Majčinstvo nije samo biološki čin rađanja djeteta. U tom činu se događa ontološka transformacija žene pri čemu ona gubi svaku sebičnost i u potpunosti se stavlja u službu drugog čovjeka, tog malog djeteta koje je devet mjeseci slušalo otkucaje njenog srca i još će dugi niz godina biti neodvojivo povezano s njom. Tu je velik problem surogat majčinstva pri čemu se dijete koje je već navezano na ženu koja ga je nosila, daje drugoj ženi ili muškarcu. U tim situacijama je upravo ta surogat majka ona koja gubi dio sebe koji je ostavila u tom djetetu i ono zauvijek odlazi od nje. To je poput smrti, samo što je u ovom slučaju dijete još uvijek živo, ali ni ne zna za postojanje one koja ga je nosila.

Kršćanstvo posebno ističe ljepotu i važnost majčinstva do te mjere da je od srednjeg vijeka pa nadalje Crkva pred vjernike stavljala lik Djevice Marije Majke kao primjer kršćanskim ženama. Potrebno je i dalje njegovati tu zauzetost, ali ne radikalno i isključivo. Promatrajući lik Marije iz Nazareta vidljivo je da se Bog, u činu utjelovljenja, povjerio slobodnom i aktivnom odgovoru žene. Marija je lik majke koja je „odraz najuzvišenijih osjećaja, što ih može imati ljudsko srce, a to su: posvemašnja sebedarna spremnost na žrtvu iz ljubavi, snaga koja može odoljeti i najtežim bolima, neograničena vjernost i neumorna aktivnost, umijeće prodorne pronicljivosti povezano sa sposobnošću da pronađe riječi ohrabrenja i utjehe.“¹⁵⁰ Upravo te atribute posjeduje svaka žena koji se pojačavaju njenom ulogom majke. Ne smije se nikada zatomiti ta ženina posebnost i njeno dostojanstvo koje izvire iz naravi koja je obojana ljubavlju i zauzetošću za drugoga i nadasve nesebičnim darivanjem koje svoje djelovanje crpe upravo iz tih vlastitosti.

¹⁴⁹ Usp. P. PRANJIĆ, Dostojanstvo i nezamjenjivost žene, u: *Vrhbosnensia* 15 (2011.) 2, 333., 334.

¹⁵⁰ IVAN PAVAO II, *Redemptoris mater*, br. 46, Zagreb, 1987.

Zaključak

Cilj ovog rada je bio višestruk: dati povijesni prikaz ženina položaja u društvu kroz različite povijesne epohe, progovoriti o rodnoj ideologiji te o njenom negativnom utjecaju na naravne sposobnosti žene, a to je prvenstvo rađanje i majčinstvo. Zasigurno nije bilo lako biti ženom tijekom stoljeća čovječanstva čemu su uvelike pridonijeli veliki filozofi i crkveni naučitelji, a posebice u srednjem vijeku kada je ideal žene bila Blažena Djevica Marija, ali ne u njenoj hrabrosti preuzimanja odgovornosti za rođenje i odgoj Božjeg Sina, već kao ponizna, pokorna i šutljiva žena kojoj su jedine zadaća rađanje, odgoj i briga oko kućanstva. One koje se nisu tako ponašale su bile ubijane pod optužbom da su vještice. Srećom pa je tomu došao kraj u borbi za ravnopravnost u kojoj su si žene izborile osnovna ljudska prava jer su i one ljudi.

No, došlo je do velikog problema, a to je utjecaj koji posljednjih desetljeća ima radikalni rodni feminizam. Te feministkinje se žele osvetiti muškarcima zbog stoljeća potlačenosti, pa umjesto da se bore za prihvaćanje onog specifičnog ženskog u društvu, one upravo to žele zatomiti pod krinkom jednakosti. Ali to je nemoguće. Muškarac i žena ne mogu biti jednaki jer su drugačiji. Zato je potrebno preoblikovati sve ono što je Simone de Beauvoir iznijela u knjizi „Drugi spol“. Žena nije drugi, već drugačiji spol. Muško i žensko su u svojoj različitosti komplementarni. I u jednom i drugom su elementi oba spola i tako tvore savršenu cjelinu, ali ne na način nedostataka, nego usavršavanja onog drugog. Sam Bog je u sebi, u svojim osobama različit i u svojoj različitosti savršen. Tako bi i svijet, stvorenje Božje, postao puno bolji kad bi se prihvatile različitosti i na njima izgrađivale prave vrijednosti humanizma, a to nije samo razum nego i osjećaj, jednako zastupljeni jer „Na svoju sliku stvori Bog čovjeka, na sliku Božju on ga stvori, muško i žensko stvori ih“ (Post 1, 27.)

Suvremeni svijet je prožet raznim ideologijama i u njemu se teško snaći. Taj pluralizam mišljenja stvara zbunjene ljude koji zapravo ne prihvaćaju jedni druge, ali ni sebe. U takvom svijetu različitosti, svi žele biti posebni, ali na isti način i pri tome bježe u virtualni svijet koji nudi utočište pred realnošću. Osvrćući se oko sebe, čovjek može primijetiti kako je tehnicizam i mehanicizam, svijet muške misli, na vrhuncu. I u takvom svijetu nema mjesta za ženu.

Život je postao prebrz i nitko nema vremena za drugoga, a kamo li tek za nekoga u potrebi. Pojedinci stavljaju sebe u središte i nije ih briga za drugoga. Ali upravo ta kriza humanosti je prilika za ženu. Svijetu je potrebna njena briga i njena emotivnost koju muškarci toliko potiskuju.

Da bi se to promijenilo, potrebno je ići puno dublje, u same korijene, u odgoj te promijeniti mentalitete. Bilo bi idealno stavljati drugoga na prvo mjesto i potrebe svojih bližnjih, a ne svoje i time se osloboditi egoizma. Najbolji primjer za takvu nesebičnu ljubav je upravo majka. Ona se daje i žrtvuje za svoje dijete. Upravo je to kategorija na koju se obrušava rodna ideologija. Želi se uništiti majčinstvo kao takvo. Kroz prizmu emancipacije žene se želi dokazati kako je žena jednako sposobna za društveni angažman kao i muškarac. To je dakako istina, ali žena sve što čini, čini iz ljubavi i daje sebe u svaki posao kao što se daje u svome djetetu. To razdjeljivanje sebe je u ženinoj biti i u tome leži svo njeno dostojanstvo koje je vrijedno svakog poštovanja

Rješenje ženskog pitanja nije u davanju jednakih prava jer prava ne mijenjaju ljude nego funkcije i položaje. Mora se prestati na inzistiranju jednakosti među spolovima, jer takve, funkcionalne jednakosti nema, već se treba osvijestiti ona ontološka jednakost koja je duboko upisana u svaku osobu. Svaki pojedinac je jedan mikrokozmos, ali ne smije ostati zatvoren u sebe već se dati drugome u služenju i ljubavi. U tome veliku ulogu može i treba odigrati Crkva pozivajući vjernike na nasljedovanje Marijina primjera. Ona je uistinu ideal žene, ali i svakog čovjeka zbog svoje nesebičnosti i ljubavi koju daje. Kad bi čovječanstvo upravljalo svoje snage na prihvaćanje žene kao žene, a ne od nje stvarao muškarca, svijet bi uistinu bio bolje mjesto sa svim karakteristikama koje nastoji ostvariti.

Literatura

Izvori

Jeruzalemska Biblija, Zagreb, 2011.

PLATON, *Država*, Zagreb, 2009.

Crkveni dokumenti

IVAN PAVAO II, *Familiaris consortio*, Zagreb, 1981.

IVAN PAVAO II, *Mulieris dignitatem*, Zagreb, 1989.

IVAN PAVAO II, *Redemptoris mater*, Zagreb, 1987.

KONGREGACIJA ZA KATOLIČKI ODGOJ, *Muško i žensko stvori ih*, ZAGREB, 2019.

PAPA FRANJO, *Amoris laetitia*, Zagreb, 2016., 34

PAPINSKA BIBLIJSKA KOMISIJA, *Tumačenje Biblije u Crkvi*, Govor pape Ivana Pavla II. i dokument Papinske biblijske komisije, Zagreb, 2005.

PAPINSKA KOMISIJA IUSTITIA ET PAX, *Kompendij socijalnog nauka Crkve*, Zagreb, 2005.

Rječnici i pojmovnici

BORIĆ R. (ur.), *Pojmovnik rodne terminologije prema standardima Europske unije*, Zagreb, 2007.

EUROPEAN COMMISSION, DIRECTORATE-GENERAL FOR EMPLOYMENT, SOCIAL AFFAIRS AND INCLUSION, *100 Words for equality*, Publication Office, 1998.

JOJIĆ LJ., MATASOVIĆ R. i dr. (ur.), *Hrvatski enciklopedijski rječnik*, Zagreb, 2014.

LORI, *Put u proSTRANStvo*, Rijeka, 2012.

Knjige

- ANIĆ R.J., *Kako razumjeti rod*, Zagreb, 2011.
- ANIĆ R. J., *Žene u Crkvi i društvu*, Sarajevo-Zagreb, 2010
- CRVENKA M., *Žene u Bibliji*, Zagreb, 2015.
- DE BEAUVOIR S., *Drugi spol*, Zagreb, 2016.
- TOURNIER P., *Poslanje žene*, Zagreb, 1991.
- VOLAREVIĆ M., *Žena u obitelji, društvu i Crkvi*, Zagreb, 2018.
- KUBY G., *Nova ideologija seksualnosti*, Split, 2010.
- KUBY G., *Svjetska seksualna revolucija*, Zagreb, 2013.
- NIDA-RÜMELIN J., *O ljudskoj slobodi*, Zagreb, 2007
- PEETERS M.A., *Rodna revolucija. Vodič za razlučivanje*, Split, 2016.
- POLIĆ M., *E(ro)tika i sloboda*, Zagreb, 1990.

Članci

- ARBANAS G., Razvoj rodnog identiteta i seksualne orijentacije, u: *Zaštita prava djece i mladih na seksualno zdravlje*, 15 (2016.), 8/1, Rijeka
- DADIĆ B, NEKIĆ C., Čovjek i njegova sloboda, u: *Diacovensia* 25 (2017.) 3, Đakovo
- GREGORIĆ M., Antirodni pokret u 21. stoljeću, u: *Anali*, 17 (2020)1, Zagreb
- HEFFER H., Biološka i društvena kategorija roda u rodnoj teoriji i rodna teorija stereotipa, u: *Rasprave instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje*, 33 (2007) 1, Zagreb
- JUROŠ J., Sveti Pavao i žene, u: *Obnovljeni život*, 66 (2011.) 1, Zagreb
- MACAN I., Čovjek i njegovo dostojanstvo, u: *Obnovljeni život*, 47 (1992.)1, Zagreb
- MARSCHUTZ G., Dokidanje biološkog spola? Teološke napomene o raspravi o rodu na katoličkom području, u: *Riječki teološki časopis*, 22 (2014.) 2, Rijeka

MATELJAN A., ŠKAREC T. T. , Đakoniat i đakonise, u: *Služba Božja*, 50 (2010.) 1, Split

MATIĆ D., KOPREK I., Bioetička i ideološka pozadina rodne teorije, u: *Obnovljeni život*, 69 (2014) 3, Zagreb

MIHALJEVIĆ D., Feminizam-što je ostvario, u: *Mostariensia*, 20 (2016.) 1-2, Mostar

POLJAKOVIĆ I., Dženderizam-novi oblik totalitarizma? u: *Crkva u svijetu*, 55 (2020.) 4, Split

PRANJIĆ P., Dostojanstvo i nezamjenjivost žene, u: *Vrhbosnensia* 15 (2011.) 2, Sarajevo

RADIĆ S., Dijalektika radikalnog prosvjetiteljstva, u: *Bogoslovska smotra*, 90 (2020.) 3, Zagreb

SPAEMANN R., Ljudsko dostojanstvo i ljudska narav, u: *Communio*, 36(2010.) 109., Zagreb

TAMARUT A., Čovjek-njegova vrijednost i dostojanstvo, u: *Riječki teološki časopis*, 11 (2003), 2., Rijeka

TIĆAC I., Uloga žene u Crkvi i društvu, u: *Riječki teološki časopis*, 24 (2005.) 2, Rijeka

VOLAREVIĆ M., Utjecaj rodne ideologije na ekologiju čovjekove spolne naravi. Kršćansko-teološko antropološki osvrt, u: *Diacovensia*, 27 (2019.) 2, Đakovo

Elektronički izvori

ARBANAS A., Spol, rod i seksualna orijentacija, u: *Osnove seksualne medicine*, Split, 2017., dostupno na:
https://www.researchgate.net/publication/316918930_Spol_rod_i_seksualna_orijentacija_Sex_gender_and_sexual_orientation (8.12.2021.)

BENEDIKT XVI, Govor u Reichstagu u Berlinu 22.9.2011., Dostupno na:
https://www.vatican.va/content/benedict-xvi/de/speeches/2011/september/documents/hf_ben-xvi_spe_20110922_reichstag-berlin.html (4.5.2022.)

Deklaracija Ujedinjenih nacija o seksualnoj orijentaciji i rodnom identitetu:
<https://www.hrw.org/news/2008/12/18/un-general-assembly-statement-affirms-rights-all> (28.2.2022.)

Europska konvencija o ljudskim pravima i osnovnim slobodama: https://narodne-novine.nn.hr/clanci/medunarodni/1999_05_6_142.html (28.2.2022.)

Homoseksualne želje: <http://www.zzjzpgz.hr/nzl/12/homoseksualne.htm>

<https://www.cambridge.org/core/books/womens-writing-of-ancient-mesopotamia/mesopotamian-women/0FA317C9BEB88A3DBDA3C408F9D67AB5> (30.11.2021.)

<https://www.worldhistory.org/article/623/women-in-ancient-egypt/> (3.11.2021.)

<https://www.worldhistory.org/article/1136/women-in-ancient-china/> (3.11.2021.)

<https://www.worldhistory.org/article/927/women-in-ancient-greece/> (8.11.2021.)

<https://www.worldhistory.org/article/659/the-role-of-women-in-the-roman-world/> (10.11.2021.)

<https://www.worldhistory.org/article/1345/women-in-the-middle-ages/> (16.11.2021.)

<https://www.filozofija.org/rjecnik-filozofskih-pojmova/#E> (3.2.2022.)

<http://struna.ihj.hr/naziv/esencijalizam/24739/> (3.2.2022.)

Kazneni zakon: https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2011_11_125_2498.html (28.2.2022.)

Konvencija o uklanjanju svih oblika diskriminacije žena:

https://ravnopravnost.gov.hr/UserDocsImages/arhiva/preuzimanje/dokumenti/un/kon_o_ukl_disk_r_zena.pdf (28.2.2022.)

Odluka o objavi Opće deklaracije o ljudskim pravima: https://narodne-novine.nn.hr/clanci/medunarodni/2009_11_12_143.html (28.2.2022.)

PAPA FRANJO, *Govor sudionicima Opće skupštine članova Papinske akademije za život*, dostupno na: <https://ika.hkm.hr/novosti/v-opca-skupstina-papinske-akademije-za-zivot/>

PAVLOVIĆ S., *Žene u prapovijesti*, 9., dostupno na:

<https://repositorij.ffos.hr/islandora/object/ffos%3A5416/datastream/PDF/view> (19.10.2021.)

SVJETSKI SAVEZ MLADIH, *Deklaracija o ljudskoj osobi*, Dostupno na:

<https://www.wya.net/publications/declarations/human-person/> (4.5.2022.)

Zakon o suzbijanju diskriminacije: https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2008_07_85_2728.html (28.2.2022.)

Sadržaj

Sažetak.....	1
Summary.....	2
Uvod.....	3
I. Uvodna razmatranja.....	4
1.1. Prapovijest.....	5
1.2. Velike civilizacije.....	7
1.3. Antička Grčka i Rim.....	9
1.4. Prva kršćanska stoljeća.....	11
1.5. Srednji vijek.....	13
1.6. Feministički pokreti 19. stoljeća.....	15
1.7. Feminizam.....	17
II. Rodna teorija.....	21
2.1. Postanak i razvoj teorije.....	22
2.2. Načela i glavni pojmovi.....	24
2.2.1. Razrada pojma spol.....	25
2.2.2. Odredba značenja rod.....	27
2.2.3. Seksualna orijentacija.....	31
2.2.4. Pojam „stereotipa“ u rodnoj teoriji.....	32
2.3. Refleksija <i>Pojmovnika rodne terminologije po standardima Europske unije</i>	33
2.4. Zakonska regulativa.....	34
2.5. Antirodni pokret.....	35
III. „Muško i žensko stvori ih.“ Žena kao obogaćenje svijeta i Crkve.....	38
3.1. Narav čovjeka i pozivanje na nju s obzirom na rodne razlike.....	40
3.2. Sloboda.....	43

3.3. Dostojanstvo osobe	46
3.4. Dostojanstvo žene	47
3.5. Ženski genij	49
3.6. Majčinstvo kao specifično ženska karakteristika	51
Zaključak	53
Literatura	55